

Received: 24 July 2024 | Revised: 10 November 2024 | Accepted: 14 November 2024

TÜRKİYE'DE SİYASİ COĞRAFYANIN DİSİPLİNER PRATIĞI: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Disciplinary Practice of Political Geography in Türkiye: A Critical Evaluation

Mazlum AR

Ahi Evran Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Kırşehir-Türkiye
mazlumarr@gmail.com

Abstract

Political geography, which developed within the Western geographical tradition in the first quarter of the twentieth century in a context identical to deterministic and regional science approaches, lost its importance after the Second World War and was isolated from the quantitative and radical scientific tradition that geography experienced in the 1950s and 1970s respectively. However, political geography, which was integrated into the critical paradigm that emerged on post-structural grounds in the 1980s, was repositioned within the contemporary holistic structure of geography with the cultural reorientation process that emerged in the 1990s. This transformation has significantly shaped the discipline's scholarly practice and research methodology. Taking the classical/colonialist, Cold War and critical process as a whole, modern political geography evaluates geopolitical constructs shaped by regional and ideological definitions on the one hand, and all kinds of human and geographical phenomena between politics (power) and geography (political) on the other hand, with a questioning and analysing holism. Accordingly, the aim of this study is to analyse the practice of political geography and generations in Turkey. In this context, the data set of the study was obtained from the course contents of the Bologna information packages of geography departments in Turkey, the National Thesis Centre and the Higher Education Program Atlas online data platform. As a result of the study, it is understood that political geography in Turkey maintains the traditional process of doing science by preserving its classical determinist/regionalist structure. Based on the periodical data of doctoral dissertations, it was determined that the fields of study of the first two generations of the three generations identified in the field of political geography were mainly in the sub-disciplines of economic and physical geography rather than political geography, and specialization in the field emerged only with the third generation. In addition, it has been determined that the political geography literature largely ignores the cultural context between politics and geography by not following the critical tradition and does not reflect the contemporary disciplinary holism, but in the post-2000 period, innovation trends have been realized slowly.

Keywords: Development of geography, generation, paradigmatic change, Turkish geography, political geography in Türkiye

Öz

Batı coğrafya geleneği içerisinde yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde deterministik ve bölgesel bilim yaklaşımlarıyla özdeş bir bağlamda gelişme gösteren siyasi coğrafya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önemini yitirerek coğrafyanın 1950 ve 1970'lerde sırasıyla yaşamış olduğu kantitatif ve radikal bilim geleneğinden soyutlanmıştır. Fakat 1980'lerde postyapısallık temellerde ortaya çıkan eleştirel paradigmaya entegre olan siyasi coğrafya, 1990'larda beliren kültürel yeniden dönüş süreciyle coğrafyanın çağdaş holistik yapısı içerisinde yeniden konumlanmıştır. Bu dönüşüm disiplinin bilim yapma pratiğini ve araştırma metodolojisini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Klasik/kolonyalist, Soğuk Savaş ve eleştirel süreci bir bütün olarak ele alan modern siyasi coğrafya, bir yandan bölgesel ve ideolojik tanımlamalarla şekillenen jeopolitik kurulumları diğer yandan siyaset (güç) ve coğrafya (siyasal) arasındaki her türlü beşerî ve coğrafi olguyu sorgulayıcı ve çözümleyici bir bütünsellikte değerlendirmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye'de siyasi coğrafyanın bilim yapma pratiğini ve jenerasyonları analiz etmektir. Bu kapsamda çalışmanın veri seti, Türkiye'de coğrafya bölümlerinin Bologna bilgi paketlerinde yer alan ders içeriklerinden, Ulusal Tez Merkezi ve Yükseköğretim Program Atlası online veri platformlarından elde edilerek incelenmiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye'de siyasi coğrafyanın klasik determinist/bölgeselci yapısını koruyarak geleneksel sürecin bilim yapma pratiğini sürdürdüğü anlaşılmıştır. Doktora tezi dönemsel verilerinden hareketle siyasi coğrafya alanında tespit edilen üç jenerasyondan ilk iki jenerasyonun çalışma alanlarının siyasi coğrafyadan ziyade yoğunluklu olarak ekonomik ve fiziki coğrafya alt bilim dallarında olduğu ve alanda uzmanlaşmanın ancak üçüncü jenerasyonla birlikte ortaya çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca siyasi coğrafya literatürünün büyük ölçüde eleştirel geleneği takip etmeyerek siyaset ve coğrafya arasındaki kültürel bağlamı yok saydığı, çağdaş disiplinler bütünselliği yansıtmadığı ancak 2000 sonrası süreçte yenileşme eğilimlerinin yavaş bir şekilde gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafyanın gelişimi, jenerasyon, paradigmatik değişim, Türk coğrafyası, Türkiye'de siyasi coğrafya

1. GİRİŞ

Dünya siyasal tarihi içerisinde 1960'lar olarak tanımlanan süreçte bilim yapma pratiğinin mevcut sosyal bilgiyi açıklamada yetersiz kalması bilim ve değişim arasındaki nosyonun yeniden açıklanmasını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda Thomas Khun (2021), ilk defa 1962 yılında yayımlanan “*Bilimsel Devrimlerin Yapısı*” başlıklı eserinde bilim ve değişim arasındaki ilişkiyi “*paradigma*” kavramıyla açıklayarak mekânda inşa olunan gerçekliği ortaya koymaya çalışmıştır. Khun ayrıca bilimsel uygulamanın ve süreçlerin metodolojik açıdan tanımlanmasını ve/veya sorgulanmasını sağlamıştır. Artık her türlü akademik disiplinin bu zeminde bilim yapma tarzının muhasebesini yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Özellikle disiplinler arası gelişimin de etkisiyle bu muhasebeyi gerçekleştir(e)meyen bilim çevreleri coğrafi ve beşerî dönüşümü ve bu dönüşümden kaynaklı olguları açıklamada yetersiz kalacağından önemini kaybetme ya da disiplin içi farklı bilimsel geleneklerin ortaya çıkmasıyla yüzleşmek durumunda kalmıştır (bkz. Arı, 2017; Bilgili, 2017; Bekaroğlu & Yavan, 2013). Sosyal değişimin aktörü olarak insanların fiziksel-toplumsal çevreleriyle etkileşimini incelemeyi amaçlayan coğrafya bilimi ise bir yandan değişimin aktörü olarak, diğer yandan disiplin içi değişime bağlı olarak farklı süreçlerde farklı geleneklerin (bilim topluluğu) ve modellerin (tasviri, deterministik, possibilist, probabilist, kantitatif, radikal, eleştirel vb.) ortaya çıktığı bir bütünlüğe sahip olmuştur (bkz. Arı, 2013; Özgür ve Yavan, 2013).

Coğrafyanın disiplinler bağlamında beliren bu aktör, yapı ve modeller kendi tarih-yazım tarzlarını, ifadelerini ve eleştirilerini ortaya koyarak (Bilgili & Kocalar, 2020) dönemin mekânsal ve toplumsal koşullarını açıklamaya çalışmışlardır. Dahası coğrafya disiplininde gelişme gösteren bu yaklaşımlar değişime uygun bilimsel görünümü sürdürdükleri müddetçe hâkim paradigma olarak varlığını korumuşlardır. Fakat “*disipliner matrisin*” (Khun, 2021) değişimine uygun bir yaklaşım benimsemediklerinde zamanla önemlerini kaybetmişlerdir. Bu noktada ilk çağlarda tasviri bir yaklaşıma sahip olan coğrafya bilimi, özellikle 15. yüzyıldan 19. yüzyılın sonlarına kadar bu niteliğini koruyarak genel anlamda kolonyalist aktör ve yapıların amaçlarına hizmet eden ve kurumsallaşmayan bir bağlama sahip olmuştur. Fakat 20. yüzyılda pozitivist temellerde ortaya çıkan bilimsel devrim süreciyle birlikte başta Almanya olmak üzere Anglosakson coğrafyada kurumsallaşmaya başlayan coğrafya, 1950'lere kadar mevcut nomotetik¹ bilim yapma pratiğinden uzak bir şekilde idieografik² temellerde bölgesel coğrafya çalışmalarının hâkim olduğu bir içeriğe sahip olmuştur.

1950'lerde başlayıp 1960'larda olgunlaşan kantitatif (nicel) devrim ise 1970'lerde yerini büyük oranda radikal coğrafya çalışmalarına bırakmıştır. 1980 sonrası süreçte eleştirel geleneği takip eden coğrafya disiplini özellikle 1990 sonrası kültürel yeniden dönüş ile günümüzde radikal, eleştirel ve kültürel konteksleri sürdüren bir arayüze sahip olmuştur (bkz. Bekaroğlu & Yavan, 2013; Bekaroğlu & Yavan, 2018; Kaya, 2015). Fakat Türk coğrafyası Batı coğrafya disiplininde yaşanan bu dönüşümle paralel bir mevzide ilerlememiştir. Genel olarak klasik dönem, kuruluş (modern Türk coğrafyasının gelişimi) dönemi (1915-1949), duraklama ve sınırlı gelişme dönemi (1950-1980), coğrafi bilim topluluğundan kopuş dönemi (1981-2000) ve çağdaş coğrafi çalışmalara entegre olma dönemi (2000 ve sonrası) olarak kategorize edilen (Özgür & Yavan, 2013; Tanrıkulu & Gümüşçü, 2021) Türk coğrafyacılığının gelişimi özellikle kuruluş sürecinde Batıda hâkim olan deterministik ve bölge geleneği ile benzer bir yaklaşım benimsenmiştir. Dahası 1950 sonrası ortaya çıkan nicel devrim sürecine entegre olamayan Türk coğrafyacılığı 1970'lerde beliren çok paradigmatlı coğrafya incelemelerini de yakalayamamış ve bu durum 1980 sonrası süreçten 2000'lere kadar hâkim coğrafya bilim

¹ Epistemolojik temelleri pozitivist yaklaşıma dayanan nomotetik (yasa koyucu) bilim yapma pratiği daha ziyade doğa bilimlerinin akıl yürütme mantığını ve yöntemlerini benimseyerek sosyal yaşama dair genel yasalar ortaya koyar.

² Toplumsal ve tarihsel gerçekliğin biricikliğini anlama odaklı metodolojik bir yaklaşıma sahip olan idieografik bilimsel araştırma tarzı, tek tek fenomenlerin özgül doğasını ortaya çıkarmaya ve böylece farklılığa dayalı beşerî-mekânsal çeşitliliği anlamaya/analiz etmeye çalışır.

paradigmasından kopuşuna neden olmuştur. Yine de özellikle 2000 sonrası dönemde küresel dinamikler, eğitimde kurumsallaşma, öğrenci değişimi gibi etkenlerle Türk coğrafya bilimi çağdaş coğrafya yaklaşımını yeniden yakalamaya çalışarak klasik dönem çalışmalarından uzaklaşmaya başlamıştır (bkz. Özgür & Yavan, 2013; Arı, 2019; Bekaroğlu vd. 2019). Bu durum bir yandan Türkiye coğrafya akademik çalışmalarındaki literatürün çağdaş bilimsel geleneğe entegre olmasına olanak tanırken diğer yandan coğrafya ders içeriklerinin, öğrenim çıktılarının ve coğrafya öğrenimine dair tasviri algının dönüşmesine aracılık etmiştir.

Bu çalışma Türk coğrafyasında yaşanan dönüşüm göz önüne alındığında özellikle siyasi coğrafyanın bu gelişime kıyasla daha sığ kaldığını iddia etmektedir. Batı geleneğinde 19. yüzyılda ortaya çıkan ve 1980’lere kadar kolonyalist amaçlar için araçsallaştırılan siyasi coğrafya ve daha özel anlamda jeopolitik, 1980 sonrasında ise eleştirel geleneği takip ederek klasik bağlamından soyutlanmıştır. Bu kapsamda siyaset ve coğrafya arasındaki ilişki sadece geniş ölçekli coğrafyaların uluslararası boyutlarını açıklama girişiminden koparak en dar ölçekte mekânın sosyal, kültürel ve ekonomik inşasının güç merkezleriyle ilişkisini sorgulayan ve bunu coğrafyanın tüm kılcal damarlarına yayarak gerçekleştirmeye çalışan bir zemine evrilmiştir. Bir alt çalışma konusu olarak klasik sürecin jeopolitik kavramından ziyade coğrafyanın politikasına yönelik bu tutum siyasi coğrafyanın nüfusu, göçü, ekonomik kapitalist yapıyı, kentsel siyasal inşaları, kimliği, kültürü ve her türlü iktidar ilişkilerinin etki ettiği coğrafi bağlamı ele alarak coğrafi eğitimin bir olgusu olarak görmesinin yolunu açmıştır (bkz. Bengtson, 1936; Butt, 1990; Stoltman & DeChano, 2002). Fakat Türkiye siyasi coğrafya çalışmaları klasik sürecin jeopolitik temayülüne uygun bir içerikle bir yandan jeopolitik tanımlamaları ve bu bağlamda özcü coğrafi tasarımları kutsarken diğer yandan siyasi coğrafya eğitimini yine klasik jeopolitik bağlama konumlandırarak (Anaz, 2015) “*siyasal olan mekânı*” (Lefebvre, 2014) göz ardı etmiştir. Siyaset ve coğrafya arasındaki ilişkiyi güç uygulamalarından soyutlayarak apolitik bir veçheye indirgemıştır. Dahası coğrafyaya dair fiziksel ve beşerî olguların siyaset için ne anlama geldiğini betimlerken (coğrafyanın siyaseti) siyasetin yeniden üretim alanı olarak mekânın ideolojik inşasını ve buna dair sosyal yapılandırmaları (siyasetin coğrafyası) yok saymıştır. Böylece siyasi coğrafyanın akademik, eğitim ve popüler üretim kanalları renksiz, donuk ve toplumsal/siyasal bilinci anlamlı kılacak süreçlerden yoksun olarak çağdaş coğrafi geleneğin bağlamında uzak kalmıştır.

Bu kapsamda araştırma, Türkiye’de siyasi coğrafyanın disipliner yapısına, bilimsel üretimine ve kurumsal bağlamına odaklanarak alandaki yenileşme eğilimlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Türkiye’de coğrafyanın geleneksel deterministik/bölgeselci karakterini ortaya koyarak gelişimini inceleyen ve bu değişimin 2000 sonrası süreçte gerçekleştiğini belirleyen literatürden hareketle siyasi coğrafyanın nasıl bir disipliner gelişim süreci içerisinde olduğu ve alanda yenileşme eğilimlerinin olup-olmadığı veriye dayalı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada, Türkiye’de siyasi coğrafyanın paradigmatik gelişimine aracılık eden jenerasyonların akademik ve disipliner bağlantıları analiz edilmiştir. Özellikle Türkiye’de coğrafya disiplininin gelişimini içsel ve dışsal tarih okumasıyla, eleştirel ve/veya açıklayıcı bir açıyla ele alan ve daha ziyade disiplinin yapısal bağlamına odaklanan önemli sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir (Akyol, 1943a; Akyol, 1943b; Akyol, 1943c; Akkan, 1972; Bilgin, 1961; Bilgili, 2017; Darkot, 1951; Erinç, 1973; Gürsoy, 1975; Hütteroth, 1992; Tanrıku & Gümüşçü, 2021; Tümertekin, 1971; Tümertekin, 1998; Arı, 2013; Bekaroğlu & Yavan, 2013; Arı, 2017; Toprak, 2022). Fakat Yaşar ve Akengin’in (2020) Türkiye’de siyasi coğrafyanın literatür durumunu analiz ettiği araştırma dışında gelişimi ve/veya disipliner bağlamına yönelik herhangi bir çalışmanın gerçekleştirilmediği belirlenmiştir. Bu noktada bu çalışma, siyasi coğrafya özelinde paradigmatik değişim ve gelişmeyi inceleyerek alan yazında tespit edilen açığı gidermeyi ve böylece literatüre niteliksel bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Coğrafyada disiplinler dönüşüm

Coğrafya, bireyin mekânla kurduğu ilk temas süreciyle anlam kazanan historiyoğrafik bir izdüşüme sahiptir (Ankersmit vd. 2009). Bu temas insanlığın yaşamsal, teolojik, astrolojik ve biyolojik varoluşsal merakının ve sorgulamalarının kaçınılmaz bir sonucudur. Dolayısıyla beşerî olanın aynı zamanda mekânsal olduğu gerçekliği göz önüne alındığında coğrafyanın insanlığın ontolojik gerekliliklerini anlamlandırmada öncül bir rol üstlendiği anlaşılmaktadır (Ar, 2021). Bu, en azından “başlangıç durumu” aşamasında doğal bir itkiye dayanmıştır. Fakat metaforik bir açıyla değerlendirildiğinde coğrafyanın membaini oluşturan bu başlangıç aşamasında ortaya çıkan akarsuyun (doğal durumun) farklı coğrafyalardan geçerek farklı ihtiyaçlarla ve sosyal, kültürel ve siyasal dinamiklerle bezeli olacak şekilde dönüşüm yaşadığı ifade edilebilir. Bu noktada coğrafyanın yaşamış olduğu dönüşüm farklı açılarla (içsel/dışsal tarih okumasına göre) dönemselleştirilebilse de genel anlamda üç ana ve yedi alt dönem üzerinden tasnif edilebilir: (1) ilk çağlardan 15. yüzyıla kadar olan tasvirî coğrafya dönemi, (2) 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan keşifler/sömürge dönemi, (3) 20. yüzyılın ilk başlarından 1950’ yılına kadar olan modellemeler (çevresel determinizm, posibilizm, probabilizm) dönemi, (4) 1950-1970 arası kantitatif (nicel) dönem, (5) 1970-1980 arası çok paradigmatlı radikal dönem, (6) 1980-1990 arası eleştirel dönem ve (7) 1990 sonrası kültürel yeniden dönüş dönemi. Coğrafyadaki ilk iki dönem klasik süreç içerisinde, 3 ve 4. dönemler modern süreçte ve 5, 6 ve 7. dönemler çağdaş coğrafya süreci içerisinde gelişim göstermiştir (bkz. Johnston, 2003a; Beazley, 2012; Bekaroğlu & Yavan, 2013; Unwin, 2013; Kaya, 2015).³

Tasvirî yaklaşımın ortaya çıktığı ilk çağlardan 15. yüzyıla kadar olan süreçte coğrafya, değişen dünya koşullarına cevap verecek şekilde farklı metodolojik yaklaşımlarla sürekli olarak dönüşüm yaşamıştır. Sosyo-mekânsal gerekliliklerin değişen şartlara göre coğrafya disiplinini etkilemesiyle hem coğrafyanın bilimsel gelişimine etki edecek koşulların genişlemesine hem de bu temelde coğrafyanın toplumun gerekliliklerinin karşılanmasına olanak tanınmıştır. Bu dönemde coğrafyanın tasvirine dayalı olarak ön plana çıkan mekânsal keşif ise büyük ölçüde bilinmeyen alanların tanınma ihtiyacına cevap verecek şekilde gerçekleşmiştir. Fakat coğrafi keşfin sömürge mantığına evrildiği kolonyal dönemde coğrafya, bilinmeyen topraklara dair verilerin ve konumların istatistiki yöntemlerden, nedensellikten ve bilim yapma pratiğinden uzak bir şekilde basit yöntemlere dayandırılarak gerçekleştirildiği bir bağlama sahip olmuştur (Özgüç & Tümertekin, 2021). Bu dönemde akademik bir disiplin olarak kurumsallaşmaktan ziyade Batının emperyalist dürtülerine hizmet eden coğrafya disiplini yeniden coğrafi yazım için araçsallaştırılmıştır (Toal, 1989). Modern bilimsel düşüncenin gelişmeye başladığı 20. yüzyılın başlarında ise coğrafya her biri bir diğerinin eleştirisi üzerine gelişme gösteren determinizm (Almanya’da Friedrich Ratzel, Amerika’da ise Ellen Churchill Semple), probabilizm ve posibilizm modellerinin ortaya çıktığı dönemselleşme bağlama sahip olmuştur. Probabilizm yaklaşımı genel anlamda çevresel determinizm üzerinden alanı domine ederek bölgesel coğrafya tematiği ile hâkim bir yaklaşım haline gelmiş ve böylece coğrafyada yaygın bir ekol olarak ön plana çıkmıştır (Özgüç & Tümertekin, 2021). Fransa’da Paul Vidal de La Blache, Amerika’da Richard Hartshorne ve Almanya’da Alfred Hettner öncülüğünde gelişen bölgesel coğrafya, başta erken küreselleşme olmak üzere sosyal bilimlerin anlayışındaki gelişmelerin geç dönemde coğrafyaya etkisiyle beliren nicel (kantitatif) yaklaşım ile sorgulanması neticesinde özellikle 1950’lerde önemini yitirmeye başlamıştır (Heffernan, 2003). Yine

³ Coğrafya disiplinindeki bu dönemselleşmenin en önemli özelliği teknolojik, enformasyonel ve düşünsel yapıda meydana gelen hızlı değişimin disiplin içi değişime doğrudan yansımadır. Keza klasik sürecin evrildiği dönemin ilk çağlardan 19. yüzyıla kadar sürmesi buna karşı modern ve çağdaş sürecin son yüzyılın bir çıktısı olması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

de özellikle 1960’ların sonlarına kadar bölgesel coğrafya yaklaşımı Batıdaki birçok coğrafya bölümünün müfredatında yerini korumuştur (Cosgrove, 2001).

Coğrafyanın pozitivist temellerde sosyal bilimlerin modern paradigmasına eklenildiği 1950’lerde nicel betimleme, mekâna dair tekrarlanabilir yasalar ve tündengelim yönteminin merkeze alınarak nomotetik yasalar çerçevesinde istatistiksel analize kanalize olunmuş ve böylece bölgesel coğrafyanın idieografik bağlamı aşılmıştır (Johnston, 2003b). Coğrafyadaki kantitatif süreç coğrafyacıların bir yandan klasik dönemin tasviri ve teorik bağlamdan kopuk yaklaşımından soyutlanmalarına, diğer yandan bilim yapma pratiğine eklenilerek empirik zeminde bilimsel meşruiyetlerini kanıtlamalarına dair bir içerime sahip olmuştur. 1970-1980 arası radikal dönem refah devlet yaklaşımının ortadan kalkmasıyla beliren sosyoekonomik eşitsizlik, yoksullaşma, eşitsiz gelişim, ulus devlet sürecinin getirmiş olduğu özcü kurulumlara karşı artan çok kültürlü talepler ve uluslararası jeopolitik bağlamında ABD’nin ortaya koyduğu emperyalist yayılım sürecine karşı duyulan tepkilerin sonucudur.

Sosyokültürel, ekonomik ve siyasal gelişmelerin ortaya çıkarttığı radikal dönem sosyal bilimlerin alanında postmodern dönemin başlamasına olanak tanımıştır. Bu durum aynı zamanda coğrafya disiplininin de sürece entegre olmasına ve 1950’lerde benimsenen ve mekânın sosyal gerçekliğini göz ardı eden pozitivist coğrafi yaklaşımın sorgulanmasına olanak tanımıştır. Yapısalcı temellerden hareketle radikal coğrafi gelişimin bu basamağının öncüsü kantitatif sürecin de öncüleri arasında yer alan David Harvey olmuştur (Johnston, 2017). “*Sosyal Adalet ve Şehir*” (2019) ve “*Sermayenin Sınırları*” (2022) çalışmalarında Harvey bir yandan kantitatif süreci eleştirirken diğer yandan radikal coğrafi gelişimin genişlemesine aracılık etmiştir. Radikal coğrafya geleneğini 1980-1990 arası süreçte eleştirel coğrafya paradigması izlemiştir. Postyapısalcı temellerde dil, söylem, güç, yapı, ideoloji üzerine Foucault, Derrida ve Deleuze gibi teorisyenlerin çalışmalarından hareketle coğrafyacılar mekân ve temsil arasındaki karşılıklı inşanın arkeolojisini deşifre etmeye ve verili olarak kurgulanan coğrafi yazımı sorunsallaştırmaya çalışmışlardır (Agnew, 2002; Toal & Agnew, 1992; Ar, 2020). Eleştirel paradigmayla eş zamanlı olarak ortaya çıkan fakat daha ziyade küreselleşme ve kentleşmenin hızlanmasıyla 1990’larda beliren kültürel yeniden dönüş süreci ise coğrafyada meydana gelen mekânsal dönüş ve interdisipliner yaklaşımların etkisiyle gerçekleşmiştir. Coğrafi olanın sosyal olduğu yaklaşımının verili olmaya başladığı süreçte mekân aynı zamanda sosyal analizlerin başat bir olgusu olmaya başlamıştır (Kaya, 2015). Böylece tek bir tanımlamadan ziyade çok paradigmatlı bir yapı artık coğrafi araştırmaların merkezinde yer almıştır. Dahası coğrafya bilimi, farklı ülkelerde ve farklı eğitim basamaklarında klasik, modern ve çağdaş bilim anlayışının değişik boyutlarda ayrı ayrı ya da bir bütün halinde mevcudiyetini sürdürdüğü bir görünüme sahip olmuştur.

2.2. Siyasi coğrafyada çağdaş bilimsel uygulama

Coğrafya disiplininin paradigmatik değişimi içerisinde siyasi coğrafyanın geçirmiş olduğu dönüşüm ve kurumsallaşma süreci özellikle 20. yüzyılın başlarına kadar önemli bir farklılığa sahne olmuştur. Siyasi coğrafya, tasviri geleneğin temel araştırma olgusu olduğu 15. yüzyıla kadar olan dönem ile kolonyal düşünce zemininde keşiflere dayalı coğrafi pratiğin işlevsel olduğu 16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar geçen süreçte kavramsallaşmayan bundan ötürü pratiği tanımlamasından önce gerçekleşen bir bağlama sahip olmuştur. Özellikle Batı sömürgeciliğinin en yoğun olduğu keşifler çağında Toal’ın (1989) ifadesiyle coğrafi yazıma bağlı olarak ideolojik üstün medeniyet yaklaşımı çerçevesinde kolonyal coğrafyaların keşfedildiği (işgal) yani görüldüğü, aynı zamanda keşfedilen mekânların tüm beşeri ve fiziksel dinamiklerinin kategorize edildiği yani okunduğu ve son aşamada bu coğrafyaların sömürsününün meşrulaştırılması amacıyla coğrafi yazımın yeniden gerçekleştirildiği süreç, siyasi coğrafyanın emperyal uygulama evresi olarak belirtilebilir. Bununla birlikte coğrafya disiplininin 20. yüzyılın başlarında merkeze aldığı fakat 1950’lere giden süreçte daha ziyade bölgesel coğrafya çalışmalarıyla özdeşleştiği dönemde siyasi coğrafya, bazı ülkelerin neden yerli ve göçmen halkları

sömürgeleştirip uzun süre sömürge olarak kaldıklarına ve diğer ülkelerin sömürge imparatorlukları kurmadıklarına dair rasyonel bir açıklama olarak çevresel determinizm modellemesi çerçevesinde bir alt disiplin olarak kurumsallaşmaya, tanımlanmaya ve coğrafyanın paradigmatik bağlamına konumlanmaya başlamıştır.

Bu bağlamda Friedrich Ratzel (1897) “*Siyasi Coğrafya*” (*Politische Geographie*) başlıklı eserinde üçüncü dünyaya ait varlıkların sömürgeleştirilmesini rasyonelleştiren jeopolitik teoriler geliştirerek bir yandan siyasi coğrafyayı deterministik temellere indirgemiş, diğer yandan siyaset ve coğrafya arasındaki ilişkiyi kolonyal bir bağlama konumlandırarak siyasi coğrafyanın disiplinler zeminini şekillendirmiştir (bkz. Agnew, 2002; Dittmer & Sharp, 2014; Dodds, 2019; Jones vd. 2014; Toal & Agnew, 1992; Toal & Dalby, 1998). Dahası Ratzel'in öğrencisi Rudolf Kjellen'in bu geleneği sürdürerek 1899 yılında kavramsallaştırdığı jeopolitik tanımlaması siyasi coğrafyanın süreçte deterministik merkeze tamamıyla indirgenmesine ve jeopolitik alan yazının bu çerçevede siyaset ve coğrafya arasındaki korelasyonu domine etmesine neden olmuştur. Bu durum ayrıca İngiliz ve Amerika siyasi coğrafya ekollerinin deterministik paradigmayla uyumlu jeopolitik bir tahayyül inşa etmelerine dayanak oluşturmuştur (Dittmer & Sharp, 2014). Determine edilmiş jeopolitik inşa 1945'e kadar emperyalist rekabet çağında doğarak dünya siyasi haritasının sınırları olan güç hatlarını değiştirmiş ve revize etmiştir (Toal & Dalby, 1998). Jeopolitiğin bir yandan katı deterministik sınırları, diğer yandan bu zeminde inşa edilmiş Nazi pratiğinin ortaya çıkarmış olduğu dünya savaşları terimin kendisinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra kullanım dışı kalmasına neden olmuştur (Agnew, 2002; Dittmer & Sharp, 2014). Bundan ötürü coğrafya disiplininin 1950-1970 arası süreçte yaşadığı kantitatif devrim ile 1970-1980 arası çok paradigmatik radikal dönemde siyasi coğrafya, karanlık geçmişi nedeniyle önemini yitirerek coğrafyanın güncel paradigmatik sürecinden yeniden soyutlanmıştır.

Siyasi coğrafyanın disiplinler açıdan yeniden önem kazanmaya başlaması ve coğrafyanın epistemolojik bilimsel sürecine entegre olması ise özellikle Batı coğrafya geleneğinde 1980 sonrası eleştirel süreç ile gerçekleşmiştir. Coğrafyada olduğu gibi postyapısalcı temellerde klasik jeopolitiğin temellendirdiği aktör, yapı ve jeopolitik deterministik tüm dinamikleri sorgulayan siyasi coğrafya seçimler ve seçim kalıpları, çevresel ve siyasi uzlaşmalar gerektiren kamu politikası konuları, kültür, kimlik, kent ve siyaset, postkolonyal süreçler, biyopolitik kurulumlar gibi mekân ve ona dair tüm sosyal olguların temellendirildiği yerel siyaseti benimsemiştir (Ar, 2023a). Böylece özellikle 1990 sonrasında başta Anglosakson coğrafyada olmak üzere siyaset ve mekân arasındaki ilişki genelleştirilmiş jeopolitik analiz yerine daha çok geniş bir siyasi coğrafya görüşüne bırakmıştır. Dahası “*yeni jeopolitik*” ise artık rakip bloklar arasındaki bölgesel mücadelelerin değil; terörizm, nükleer silahların yayılması ve çatışan medeniyetler gibi ortaya çıkan ulusötesi sorunların egemen olduğu bir dünyayı tanımlamaktadır (Stoltman & DeChano, 2002).

Coğrafyanın paradigmatik gelişimi, tanımlanması, alt dallarının bu paradigmatik gelişmeyle olan ilişkisi farklı zamanlarda ve coğrafyalarda farklı şekillerde meydana gelmiştir. Bundan ötürü her ne kadar klasik süreç sonrasında coğrafyanın modernizasyonu Anglo-frankofon geleneğin izdüşümünde meydana gelmiş olsa da diğer pek çok sosyal bilim disiplininde olduğu gibi coğrafyanın da farklı mekânlarda bilimsel gelişme süreci ve bilim yapma pratiği holistik bir şekilde gerçekleşmemiştir. Yine de coğrafya biliminin bir yandan disiplinin tarihsel gelişim dinamiklerini, diğer yandan çağdaş bilimsel paradigmanın araştırma uygulamalarına dayanan öğrenme sürecini objektif bir zeminde ele alarak geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bir köprü vazifesi görmesi gerekmektedir. Gerek siyasal ve kurumsal gerekçelerden gerekse de bilim dünyasında hâkim olan baskın politik kültürün hegemonyasından ötürü olsun disiplinler açıdan bütünsel bilim pratiği sürecinin işletilmemesi özellikle disiplinlerarası yaklaşımın hâkim olduğu bilim geleneğinde varoluşsal ve bilgi kuramsal değerinin yitirilmesine neden olunur. Dolayısıyla ister coğrafya disiplini gibi bilimsel ihtiyaçlardan ziyade (Livingstone, 1992'den akt. Bilgili, 2017) kolonyalist dürtülerden dolayı ortaya çıkmış olsun isterse de sosyoloji gibi kapital toplum düzeninin mekanik toplum kurgusu için araçsallaştırılmış olsun postmodern gerekliliklerin metodolojik

uygulanması ışığında bir yandan geçmişin muhasebesinin yapılması, diğer yandan geleceğe taşınması gereken ve bilimsel açıdan değerli olan paradigmalardan işletilmesi gerekmektedir. Bu noktada bir önceki başlıkta ortaya konulan disiplinler değişim göz önüne alındığında siyasi coğrafyanın bir alt dalı olduğu coğrafya ile uzun bir dönem farklı bilgi kuramsal temellerde yer aldığı fakat 1980 sonrası süreçte eleştirel paradigma geleneğinde birleşerek bilim-alt bilim bütünselliğini sağladığı ifade edilebilir. Siyasi coğrafya, emperyal uygulama pratiğinden ötürü bir alt çalışma konusu olarak jeopolitik bağlamında bir üniversite disiplini olarak kurumsallaşarak (Toal & Dalby, 1998) yaklaşık bir asır boyunca bu önemini korumuştur. Fakat 1980 sonrası süreçte evrildiği asli mecrasından hareket ederek başta Batı coğrafya geleneğinde olmak üzere üç temel bağlam üzerinden yapısal dinamiğini şekillendirmiştir: *tarihsel disiplinler sorgulama, yerelleştirilmiş siyasal coğrafya ve jeopolitik yeniden yazım* (bkz. Toal & Dalby, 1998; Agnew, 2002; Dodds, 2019).

Bunlardan birincisi, disiplinin uygulama evresinden kavramsallaştırma sürecine ve günümüze değin evrildiği kronopolitik paradigmasal dönüşümün irdelenmesidir. İkincisi, tarihsel olarak coğrafi yazıma olan etkisi ve son olarak coğrafi yazım sürecinin sorgulanarak çözümlenmesidir. *“Yerelleştirilmiş siyasal coğrafya”* araştırma geleneği ise yer politikalarında rol oynayan her türlü aktörün ele alınarak siyasetin coğrafi tasavvurunun incelenmesi olarak ön plana çıkmıştır. Bu noktada siyasi coğrafya tarihsel disiplinler sorgulamanın coğrafi yazım eleştirisinden hareketle tersyüz ettiği dinamikler (popüler, formel, pratik) üzerinden siyaset (aktör) ve coğrafya (siyasal) arasındaki ilişkiyi ele almaktadır (bkz. Håkli & Paasi, 2018; Agnew, 2002; Dittmer & Sharp, 2014; Dodds, 2019; Toal & Dalby, 1998; Cox vd. 2007; Kuus, 2019). Coğrafi olanın siyasal olduğu yaklaşımından hareketle en dar ölçekte ideoloji, bilgi ve güç yapılanmalarının kültürel, çevresel, demografik, ekonomik, kentsel vb. pratiklerini irdelemektedir (Ar, 2020). Yereldeki bir siyasi aktörün usulsüz ihale esasları üzerinden inşa ettiği ve beşerî/mekânsal semiyolojiye temas ettiği bir süreçten ulusal düzeyde siyasal bir iktidarın ya da küresel ölçekte ideolojinin mekâna dair her türlü müdahalesini çözümlenmektedir. Bir yandan geçmişle bağ kurarak sömürgecilik ve emperyalizm ile bunların siyasi coğrafya üzerindeki etkilerini ele alırken diğer yandan sömürgecilik döneminin mirası olarak ortaya çıkan gelişmelerle sömürgecilik sonrası gelişmeler arasında köprü kurmaya çalışmaktadır (Dahlberg, 1996). Bu bağlamda siyasal olanın yerelleştirilmesi ile coğrafyaya dair her türlü bilinçli ideolojik pratiğin de coğrafi öğrenime dâhil edilmesiyle inceleme alanını inşa etmektedir (Stoltman & DeChano, 2002). Son tahlilde siyasi coğrafya çağdaş araştırma metodolojisinde *“jeopolitik yeniden yazım”* inceleme alanı olarak beliren ve emperyal/kolonyal dürtülerle somutlaşmış jeopolitik tanımlama bir yandan kavramın yeniden ıslah edilmesi, diğer yandan beşerî olgunun merkeze alınarak maksimize edilmiş çerçevesinden soyutlanmasıyla incelemeye esas kılınmaktadır (Anaz, 2015). Bu noktada eleştirel jeopolitik olarak siyasi coğrafyayı ayrıca imleyen jeopolitik tanımlama küresel siyasi coğrafyaya ilişkin klasik sürecin büyük teorilerini kritize ederek sunmanın yanında ulusal siyasi birimleri açıklayıcı kriter olarak kullanan bölgesel coğrafi anlatıyı önemli ölçüde terk etmiştir (bkz. Toal, 1989; Cox, 2008). Böylece siyasi coğrafya ve jeopolitik (özne her zaman siyasi coğrafya olmak koşuluyla) belirli bir entelektüel tipinin üretimi olarak çağdaş paradigmasını şekillendirerek geleneksel siyasi coğrafya ile öğrenim sürecine başlamaktadır. Daha sonra siyasi, kültürel, toplumsal, ekonomik, kentsel araştırma alanlarından uluslararası güç yapılarının davranış biçiminin mekâna yansımaları ve uluslar-üstü aktörlerin pratikleri gibi konulara uzanmaktadır (bkz. Håkli & Paasi, 2018; Short, 2002; Cox vd. 2007; Cox, 2008).

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, keşfedici nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, incelenen probleme dair sorgulayıcı ve yorumlayıcı bir yaklaşım geliştirmeye ve problemin doğal mecrasındaki biçimini anlamaya olanak tanımaktadır (bkz. Guba ve Lincoln, 1994; Neuman, 2006; Arı ve Kaya, 2013). Bilgi kuramsal açıdan öznelci, varoluşsal açıdan yorumlayıcı yaklaşımlarla uyumlu ve temel eğilim noktasında araştırma problemini anlam odaklı bir yaklaşımla ön plana çıkararak nitel yaklaşım

araştırmacıya esnek çalışma imkânı tanımaktadır. Bu kapsamda farklı kategoriler arasında derinlemesine bağlantılar oluşturmak ve anlamlar çıkarmak için araştırmaya özgün bir çerçeve sunmaktadır (Winchester & Rofe, 2005). Nitel araştırma çerçevesinde Türkiye'nin Fen Edebiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültelerinde yer alan coğrafya bölümleri araştırmının amaçlı örnekleme olarak belirlenmiştir. İlgili fakültelerde yer alan coğrafya bölümlerinin tercih edilmesinin temel gerekçesi ise çalışmada amaçlanan eğilimi yansıtacak bütünsel veri setine erişilebilmesidir.

Türkiye'de siyasi coğrafyaya dair paradigmatik yapıyı ve jenerasyonlar arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çalışmanın veri seti üç temel dijital platform (Yükseköğretim Programı Atlas (YÖK Atlas), YÖK (Yükseköğretim Kurulu) Ulusal Tez Merkezi ve Türkiye'deki coğrafya bölümlerinin bağlı bulunduğu üniversitelerin Bologna bilgi paketleri)⁴ üzerinden ve Yiğit ile Tunçel'in (2019) çalışmasından elde edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki coğrafya bölümleri ile ilgili istatistikî veriler Yükseköğretim Atlas Programından sağlanmıştır. Coğrafya bölümlerinde siyasi coğrafya eğitimi veren öğretim üyelerinin çalışma alanlarının analizi ve jenerasyonlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için gerekli veri seti YÖK Ulusal Tez Merkezi çevrimiçi veri tabanı üzerinden elde edilmiştir. Son olarak siyasi coğrafya ders içeriklerini çalışma kapsamına almak amacıyla üniversitelerin web tabanlı Bologna bilgi paketleri sistemi kullanılmıştır. Bologna bilgi paketi kapsamındaki ders içerikleri ayrıca araştırmının temel kısıtlılığını oluşturmuştur. Bu hususta Ağrı İbrahim Çeçen, Ankara Hacı Bayram, Gümüşhane, Iğdır ve Samsun üniversitelerinin bilgi paketlerinin olmaması ve coğrafya bölümleri veya öğrenci işleri daire başkanlıkları üzerinden ders içeriklerine erişilememesi nedeniyle ilgili birimler kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırmada elde edilen verileri analiz etmek amacıyla çalışmada iki temel analiz süreci işletilmiştir. Birincisi, Excel tabanlı yazılım programı kullanılarak YÖK Ulusal Tez Merkezi ve YÖK Atlas'tan elde edilen istatistikî veriler senkronize bir şekilde analiz edilmiştir. İkincisi, akademik dereceleri standartlaştırarak eğitimin kalite sürecini geliştirmeyi ve böylece dış dünya ile uyumlu bir temel oluşturmayı (Arı, 2008b) amaçlayan Bologna bilgi paketlerinde yer alan siyasi coğrafya ders içerikleri ilgili veri tabanından alınarak içerik analizi uygulanmıştır. Bu kapsamda, her bir üniversitenin ders içeriklerinde yer alan tanımlamalar doğrudan kodlama yöntemi (*NVivo*) kullanılarak birinci kodlama döngüsünde ön kodlama ve seçici kodlama ile kategorize edilmiştir. İkinci kodlama evresinde ise kategorize edilen kavramlar eksensel olarak kodlanarak (bkz. Saldana, 2022) tema, alt tema ve kavram bütünselliği sağlanmıştır. İçerik analiz sürecini daha objektif, bütünsel ve sistematik olarak gerçekleştirmeye olanak tanıdığından ve analiz edilmiş verilere yönelik görselleştirme, istatistikî çeşitliliği sağlama ve ilişkisel haritalar sunmada çok boyutlu analiz çıktısı sunduğundan (Ar, 2023b) MAXQDA 2024 bilgisayar destekli yazılım programı kullanılmıştır. Böylece çalışmanın veri setinin analizi ve sistematik ilişkilerin kurulma süreci işletilmiştir.

4. BULGULAR

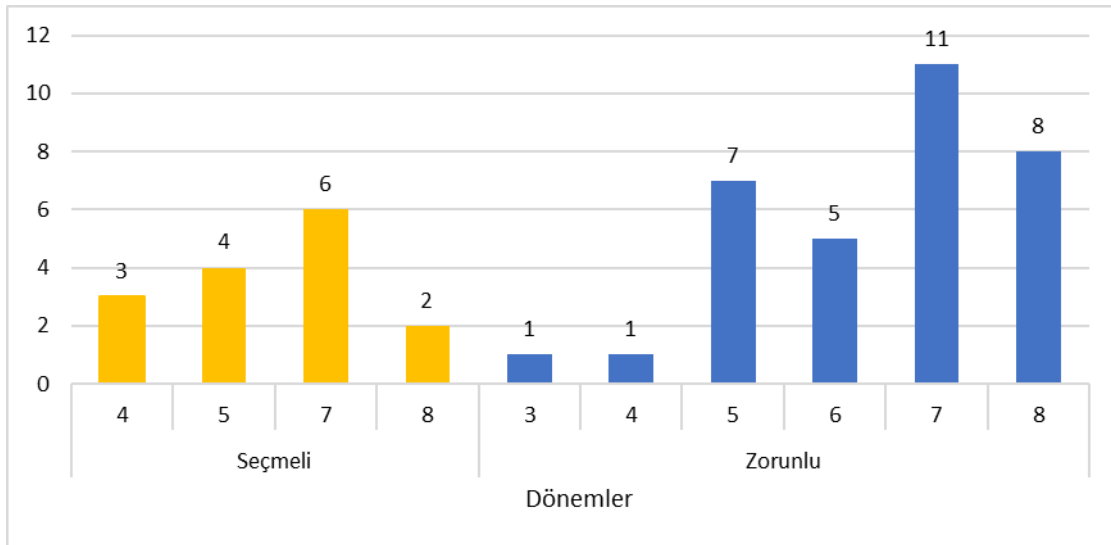
Araştırmının bulgular bölümünde iki temel inceleme yaklaşımı belirlenmiştir: Birincisi, Türkiye'de coğrafya disiplininin kurumsal durumu ve bir alt araştırma alanı olarak siyasi coğrafyanın yapısal bağlamı jenerasyonlar düzeyinde ortaya konulmuştur. İkincisi, Bologna bilgi paketlerinden elde edilen veriler kategorik olarak incelenerek önceki analiz ögesinde belirlenen dinamikler bağlamında siyasi coğrafyanın Türkiye üniversite yapılanması içerisindeki verili durumu irdelenmiştir. Böylece

⁴ 1999 yılında 29 ülkenin eğitim bakanlarının Avrupa'da yükseköğretimin gelecekteki gelişimini tartışmak üzere bir araya gelmesiyle başlattığı ve 2003 yılında Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) entegrasyon çalışmalarını yürüttüğü Bologna süreci üniversitelerin eğitimde kurumsallaşmasına olanak tanıyan bir reform sürecidir (*Detaylı bilgi için bkz. Arı, 2008a*).

siyasal coğrafyanın yapısal teşekkülü ile bilgi kuramsal bağlamı arasında inceleme bütünlüğü sağlanarak disiplinler yapısı analiz edilmiştir.

4.1. Siyasal coğrafyanın yapısı: kurumlar ve jenerasyonlar

Tüm disiplinler alanlarda olduğu gibi coğrafya bilimi de farklı ölçeklerde ayrı koşullara bağlı olarak kurumsallaşarak disiplinler ilkelerini (bilgi yapısı, metodoloji, jenerasyon, bilim kültürü vb.) inşa etmektedir. Bu inşa hali bir oluş değil içsel ve dışsal faktörlerle bağlantı olarak ortaya çıkan bir sürekliliğin ve yeniden dönüşümün sonucudur. Fakat disiplinler yenileşme ve değişimler belli zamanlarda belli dinamiklere bağlı olarak kısmen duraklama gösterebilmektedir. Bu duraksama bilimsel uygulama açısından küresel gelişim ile ulusal ve yerel gelişim arasında derin farklılıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Toplumsal ve materyal gerçekliğin bilimsel metodolojiye ve akademik topluluğun bilim yapma pratiğine yansımalarını açıklayan “*metodolojik milliyetçilik*” (Beck, 2009’dan akt. Bilgili & Kocalar, 2020) ve indirgemeci disiplinler taassup bu farklılığın iki sınırlayıcı çerçevesini oluşturmaktadır. Yine de her iki yaklaşımın hegemonyasında baskılanan ya da muhafazakâr edimlerinde ısrar edilen duraksama sürecinde disiplinin sosyal gerçekliğin taleplerine cevap verecek bağlamını yitirmesi ve dünyayı anlamak için yetersiz olduğunun varsıl bir hakikat olarak anlaşılmasıyla paradigmatik dönüşümünü gerçekleştirir (Khun, 2021). Bu hususta özellikle Türkiye’de coğrafya biliminin gelişiminde de tüm saikleriyle bu değişim sürecinin periyodik basamakları gerçekleşmiştir.

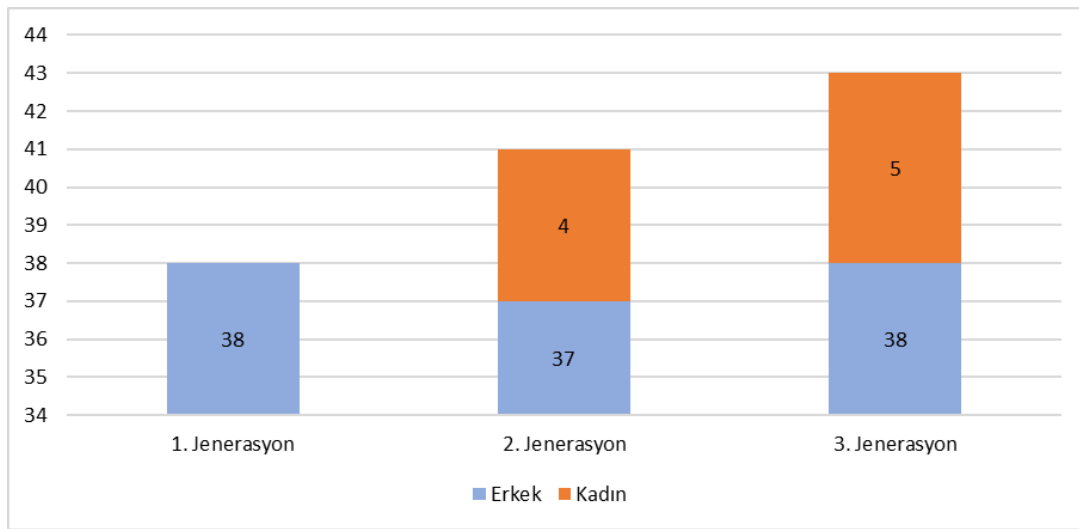
Şekil 1- Coğrafya bölümlerinde siyasal coğrafya dersinin müfredat durumu

Figure 1- Curriculum status of political geography course in geography departments

Türkiye’de coğrafya bölümlerinde yer alan siyasal coğrafya dersinin müfredat durumunu gösteren Şekil 1 analiz edildiğinde siyasal coğrafya dersinin 33 üniversitede zorunlu ders olarak müfredatta yer aldığı, 15 üniversitede seçmeli ders olarak verildiği saptanmıştır. Bu durumla ilişkili olarak coğrafya disiplininin temel becerilerinin kazanımı noktasında bir diğer önemli nokta pedagojik açıdan derslerin verildiği yarıyıldır. Zira ilgili şekil incelendiğinde siyasal coğrafya dersinin hem seçmeli hem de zorunlu ders olarak verildiği üniversitelerde dersin yoğunluklu olarak 7. yarıyılıda verildiği ve tüm üniversitelerde siyasal coğrafyanın ilk yıl içerisinde müfredatta yer almadığı ortaya çıkmaktadır. Siyasal coğrafyanın zorunlu ders olarak belirlendiği üniversitelerde sırasıyla 8. yarıyıl ve 5. yarıyıl ikinci ve üçüncü sırada yoğunluklu olarak verilen dönemler olurken dersin seçmeli olarak belirlendiği üniversitelerde ise 5. ve 4. yarıyılların sırasıyla yoğun olarak verilen dönemler olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla Türkiye’deki coğrafya bölümlerinde siyasal coğrafya dersinin hangi yarıyılıda verilmesi

gerektiği ve seçmeli-zorunlu olma durumu ile ilgili bir uzlaşının söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Coğrafya disiplini içerisinde yer alan ve bölgesel indekslere göre uyarlanabilen derslerin aksine, kapsayıcı teorik bağlamıyla siyasi coğrafyanın Türkiye üniversitelerindeki bu durumu ayrıca dersin lisans sürecindeki öğretim seviyesinin pedagojik olarak belirlenmediği sonucunu ortaya çıkartmaktadır.

Bilimsel üretimde ve bilginin aktarılmasında en önemli unsur bu üretime ve aktarıma aracılık eden aktörler yani jenerasyonlardır. Bu noktada jenerasyonların temel özelliği bireylerin sosyal bir uyum içerisinde birbiriyle olan benzer dinamikler sergilemeleridir. Bu dinamikler daha ziyade kronolojik bir türdeşliği yansıtmakta ve jenerasyonlar arası biyolojik gerçekliğin zamansal dönüşümüne bağlı olarak kuşaklar arası aktarımı belirlemektedir. Bu noktada üniversiteler ve akademik disiplinler odaklanılan bilimsel kültüre dair bilgi üretiminin jenerasyonlar arası aktarımına aracılık eden temel kurumlardır (Bekaroğlu vd. 2019). Kurumlar ve bunların yasal, siyasal/ideolojik süreçlere bağlı olarak yapısal tasarımında meydana gelen gelişmeler bir yandan jenerasyonların ve bilgi üretimlerinin sürekliliğini sağlarken diğer yandan saptanmış sınırların ilgili jenerasyonlar tarafından sürdürülmesine aracılık etmektedir.

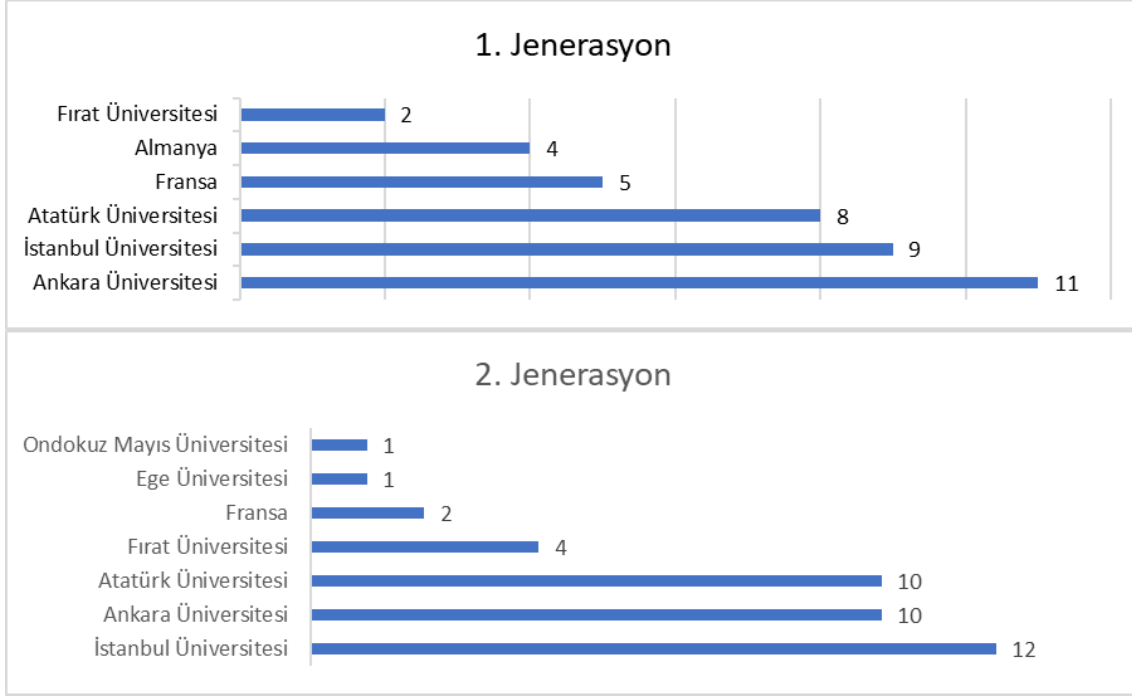

Şekil 2- Siyasi coğrafya dersini veren jenerasyonların cinsiyete göre dağılımı
Figure 2- Gender distribution of generations teaching political geography

Araştırmada geçmişten günümüze doğru sırasıyla üç jenerasyonun cinsiyet niteliğine göre özellikleri değerlendirildiğinde 1. jenerasyonda yer alan akademisyenlerin tamamen erkek öğretim üyelerinden oluştuğu belirlenmiştir. Bununla birlikte 1. jenerasyonda ortaya çıkan bu görünümün 2. jenerasyonda kısmen değiştiği ve 37 erkek öğretim üyesine karşılık 4 bayan öğretim üyesinin siyasi coğrafya bilim yapma sürecinde yer aldığı saptanmıştır. Yine 3. jenerasyonda bayan öğretim üyesinin önemli oranda artış yaşamadığı ve 38 erkek öğretim üyesine karşılık sadece 5 bayan öğretim üyesinin siyasi coğrafya eğitim sürecinde yer aldığı anlaşılmıştır (Şekil 2). Dolayısıyla cinsiyet niteliğine göre erkek öğretim üyelerinin disiplin içindeki baskın durumunun sürekliliğini sağladığı ortaya çıkmaktadır.

Akademik açıdan jenerasyonlar arası halef ve selef ilişkisi bilim üretme pratiğinin önemli bir göstergesidir. Bu noktada günümüzde siyasi coğrafya eğitimini veren bilim dünyasının gelişmesinde etkili olan 1. ve 2. jenerasyonların eğitim aldıkları kurumları gösteren Şekil 3 incelendiğinde 1. jenerasyonda Ankara Üniversitesinin ilk sırada (11), İstanbul Üniversitesinin ikinci sırada (9) ve Atatürk Üniversitesinin üçüncü sırada yer aldığı belirlenmiştir. 2. jenerasyon açısından değerlendirildiğinde ise İstanbul Üniversitesinin 12 öğretim üyesi ilk sırada yer aldığı, onu 10 öğretim üyesi eşit dağılımla Ankara ve Atatürk üniversitelerinin takip ettiği saptanmıştır. Şekil 3'te belirlenen bir diğer sonuç 1. jenerasyonda yurt dışı (Fransa 5, Almanya 4) eğitilmiş öğretim üyesinin baskın olduğu fakat 2.

jenerasyonda bu baskın durumun önemli ölçüde azalarak 2 öğretim üyesi ile sınırlı kaldığıdır. Son olarak jenerasyonlar arası üretim ile Türkiye’de coğrafya bölümlerinin kurumsallaşma süreci arasında önemli bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu hususta sırasıyla 1. jenerasyonda İstanbul, Ankara, Atatürk ve Fırat üniversitelerinin; 2. jenerasyonda ise Ege Üniversitesinin sürece dahil, ilgili bulguyu destekler niteliktedir. Fakat bu noktada Ondokuz Mayıs Üniversitesi’nin belirtilen kronolojik sürecin dışında yer aldığı ve 2. jenerasyon ile birlikte sürece dahil olan öncül üniversite olduğu ifade edilebilir.

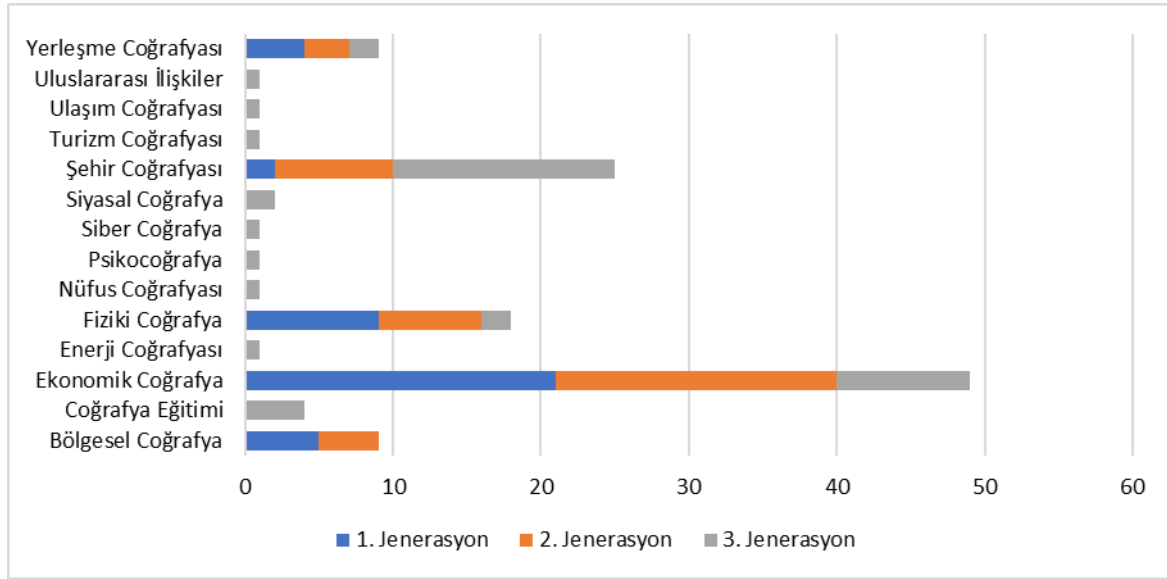
Şekil 3- Jenerasyonların doktora eğitimi aldıkları üniversitelere/ülkelere göre dağılımı
Figure 3- Distribution of generations according to the universities/countries where they received doctoral education

Modern dönemde bilimsel paradigmaların dönüşümünde kriz süreçleri her ne kadar temel bir aksiyom olsa da bu gerçekliğin karşısında esas önemli olan şey bilimsel değişime olanak tanıyan kriz sürecini ortaya çıkaracak gelişmelerin yaşanmaması durumudur. Keza Türkiye coğrafya biliminin modern anlamda kurumsallaşma evresinde Alman ve Fransa ekollerinin bölgesel ve fiziki coğrafya ağırlığı bir yandan disiplin içerisinde önemli ölçüde etkili olmuş (Erinç, 1973), diğer yandan coğrafyanın artık klasik süreçle etiketlenen bu bilim yapma pratiğinin jenerasyonlar arasında aktarımı bilimsel kriz sürecinin gelişmesine imkân tanıyacak koşulların geç kronolojik bir evreye taşınmasına neden olmuştur. Bu durum siyasi coğrafya alanı ve bu alandaki jenerasyonların bilim yapma pratiğini de şekillendirmiştir. Üniversite ve jenerasyon ilişkisini gösteren Şekil 3’ü de ayrıca anlamli kılarak siyasi coğrafyanın bilgi kurumsal açıdan kurumsallaşma sürecini ortaya koyan Şekil 4 analiz edildiğinde 1. jenerasyonun⁵ sırasıyla ekonomik coğrafya (21), fiziki coğrafya (9) ve bölgesel coğrafya (5) tez dizinleriyle ön plana çıktığı belirlenmiştir. Buna karşın 2. jenerasyonun⁶ ilk sırada yine ekonomik coğrafya (19), ikinci sırada şehir coğrafyası (8) ve üçüncü sırada fiziki coğrafya (7) tez konularında

⁵ Siyasi coğrafyanın üç jenerasyon üzerinden analizi neticesinde 2. jenerasyonun ortaya çıkmasında ön plana çıkan dört öğretim üyesinin dörder doktorant ile Prof. Dr. Erol Tümertekin (İstanbul Üniversitesi) ve Prof. Dr. Ramazan Özey (Atatürk Üniversitesi), üçer doktorant ile Prof. Dr. İbrahim Danyal Bediz (Ankara Üniversitesi) ve Prof. Dr. Aydoğan Köksal (Ankara Üniversitesi) olduğu belirlenmiştir.

⁶ Jenerasyonlar arası gelişimde 1. jenerasyonun şekillenmesinde en fazla doktorant ile Prof. Dr. Yalçın Karabulut’un (Ankara Üniversitesi) ilk sırada yer aldığı araştırma verilerinden elde edilmiştir.

yoğunlaştıkları saptanmıştır. 3. jenerasyon ise diğer ilk iki jenerasyonun aksine ilk sırada şehir coğrafyası (15), ikinci sırada ekonomik coğrafya (9) ve üçüncü sırada coğrafya eğitimi (4) araştırma alanlarında ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Bu noktada ilk iki jenerasyonun en fazla yoğunlaştıkları alanların ekonomik ve fiziki coğrafya alanı olduğu, yine her iki jenerasyonun çalışma alanlarının aynı olup (bölgesel, ekonomik, fiziki, şehir ve yerleşme coğrafyası) çeşitlenmediği, 3. jenerasyonun ise şehir coğrafyası çalışmalarıyla önceki iki jenerasyon ile özdeşleştiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca Şekil 4'ten de anlaşıldığı üzere 3. jenerasyon ile birlikte bilimsel çalışma alanlarında artış yaşanmış olup özellikle psikocoğrafya ve siber coğrafya gibi araştırma konularının Türkiye coğrafya disiplininin postmodern sürece evrilmesiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Son olarak 1. ve 2. jenerasyonun çalışma konuları arasında siyasi coğrafya araştırmalarının yer alamadığı, yine 3. jenerasyon ile birlikte düşük bir sayı ile hem siyasi coğrafya (2) hem de onunla paralel disiplinler temellere sahip olan uluslararası ilişkiler (1) alanında çalışma konularının ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Şekil 4- Doktora tez dizinlerine göre jenerasyonların çalışma alanlarının dağılımı

Figure 4- Distribution of generations' fields of study according to doctoral thesis indexes

4.2 Siyasi coğrafya ders kaynaklarının ve Bologna bilgi paketlerinde yer alan ders konularının analizi

Bilgi aktarımının temel unsurları arasında yer alan ders kaynakları bilimsel üretim ile eş güdümlü olarak disiplinde hâkim olan yaklaşımı ortaya koymasından önemli bir bileşendir. Daha açık bir ifadeyle ders kaynakları, belli bir disiplin tarafından onaylanmış ve öğretim programının temel inceleme yaklaşımını yansıtan araçlardır. Bu noktada siyasi coğrafya Bologna bilgi paketlerinde yer alan ders içerikleri kapsamında tanımlanmış olan ders kaynaklarının dağılımını gösteren Şekil 5 analiz edildiğinde⁷ şu bulgular elde edilmiştir:

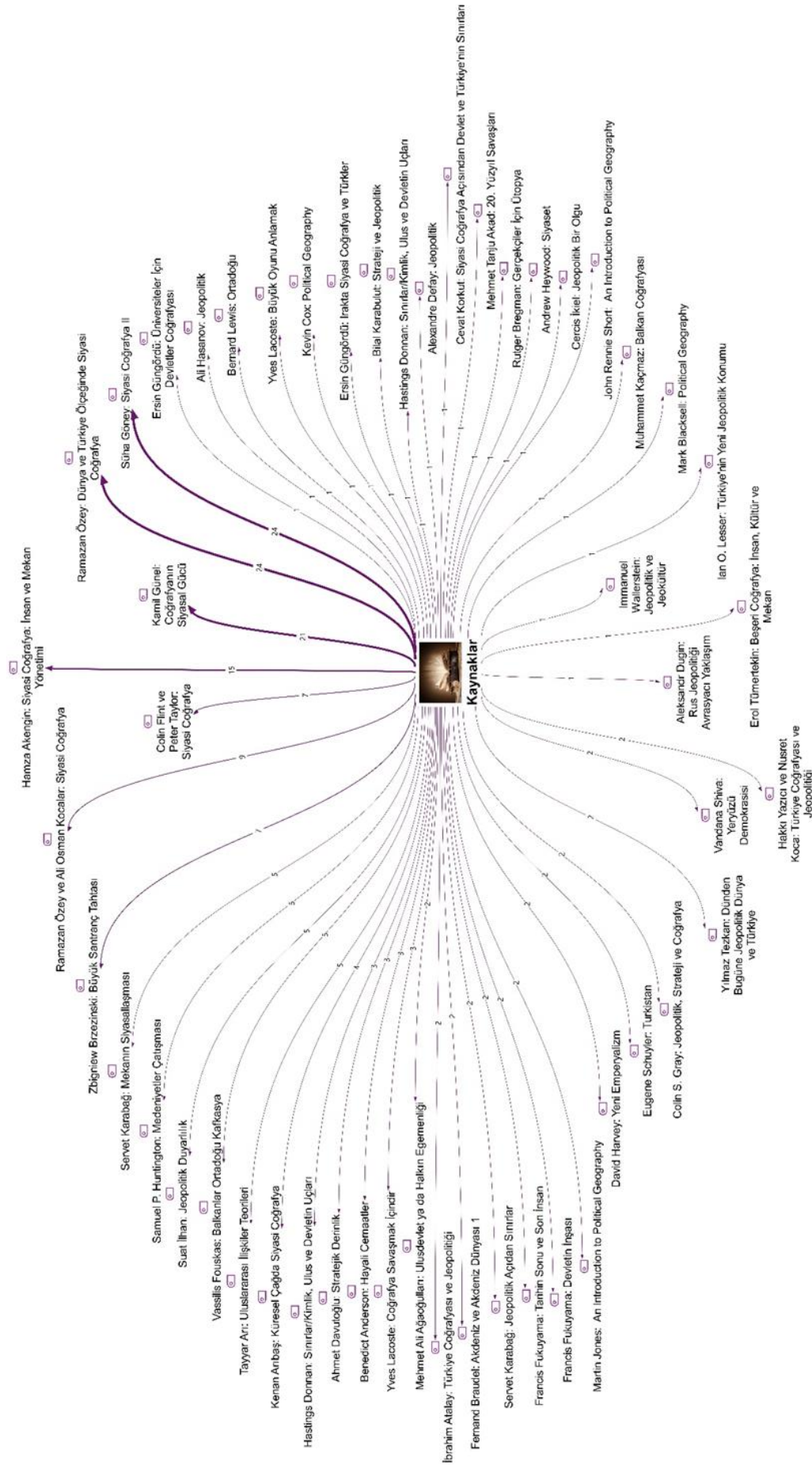
Siyasi coğrafya dersinin işleyişi amacıyla en fazla vurgulanan dört kaynağın Süha Göney'in (1979) "*Siyasi Coğrafya II*" çalışması (24), Ramazan Özey'in (1999) "*Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya*" kitabı (24), Kâmil Günel'in (1994) "*Coğrafyanın Siyasal Gücü*" temalı eseri (21) ve Hamza Akengin'in (2022) "*Siyasi Coğrafya: İnsan ve Mekân Yönetimi*" adlı çalışması (15) olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte Ramazan Özey ve Ali Osman Kocalar'ın (2002) "*Siyasi Coğrafya*" (9)

⁷ Şekil 5'te yer alan ders kaynakları tüm coğrafya bölümlerinin Bologna Bilgi Paketlerinde tanımlanan içeriklerinin doğrudan kodlanmasıyla oluşturulmuştur. İlgili şekilde yer alan yön oklarının kalınlıkları ve üzerlerinde işaretlenmiş olan rakamlar (kontur) bilgi paketlerinde yer alan ders içeriklerinde geçme sıklıklarını göstermektedir.

Zbigniew Brzezinski'nin (2005) "*Büyük Santranç Tahtası*" (7) ile Colin Flint ve Peter Taylor'un (2019) "*Siyasi Coğrafya: Dünya-Ekonomisi Ulus-Devlet ve Yerellik*" (7) adlı eserleri ikinci derece yoğunluklu olarak belirtilen kaynaklar olmuştur. Şekil 5'te ön plana çıkan diğer bir bulgu ise lisans derecesinde eğitim dili Türkçe olarak tanımlanmış coğrafya bölümlerinde siyasi coğrafya temel kaynakları arasında gösterilen ve çevirisi olmayan İngilizce kaynaklardır. Bu hususta Kevin Cox'un (2008) "*Political Geography: Territory, State and Society*" (1), John Rennie Short'un (2002) "*An Introduction to Political Geography*" (1), Mark Blacksell'in (2004) "*Political Geography*" (1) ve Martin Jones ve arkadaşlarının (2015) "*An Introduction to Political Geography*" (2) adlı çalışmaları Bologna bilgi paketlerinde yer alan ve Türkçe olarak yayımları bulunmayan kaynaklar olduğu belirlenmiştir. Yine Türkiye ve periferisinde yer alan bölge eksenli analizlere dayanan çalışmaların yoğun olduğu ders bilgi paketlerinde ayrıca bununla ilişkili olarak genel anlamda jeopolitik kavramsallaştırması merkezli kaynakların ön plana çıktığı anlaşılmıştır. Keza, Ali Hasanov'un (2012) "*Jeopolitik*" (1), Bernard Lewis'in (2017) "*Ortadoğu*" (1), Ersin Güngördü'ün (1992) "*Irakta Siyasi Coğrafya ve Türkler*" (1), Bilal Karabulut'un (2005) "*Strateji ve Jeopolitik*" (1), Alexandre Defay'ın (2005) "*Jeopolitik*" (1), Cevat Korkut'un (1970) "*Siyasi Coğrafya Açısından Devlet ve Türkiye Sınırı*" (1), Cercis İkiel'in (2004) "*Jeopolitik Bir Olgu*" (1), Ian O. Lesser'in (2000) "*Türkiye'nin Yeni Jeopolitik Konumu*" (1), Aleksandr Dugin'in (2010) "*Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*" (1), Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca'nın (2007) "*Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*" (2), Yılmaz Tezkan'ın (2013) "*Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*" (2), Colin S. Gray-Geoffrey Sloan'ın (2003) "*Jeopolitik, strateji ve Coğrafya*" (2), Eugene Schuyler'in (2007) "*Türkistan*" (2), İbrahim Atalay'ın (2004) "*Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*" (2), Vassilis Fouskas'ın (2004) "*Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya*" (5) ve Suat İlhan'ın (1989) "*Jeopolitik Duyarlılık*" (5) başlıklı eserleri daha ziyade Türkiye ve jeopolitik düalizmi üzerine değerlendirmeye alınmış kaynaklar olduğu belirlenmiştir. Siyasi coğrafya ders kaynakları aynı zamanda jeopolitik tanımlanmanın ve çalışmaların akademik alandan soyutlandığı 1945-1980 arası dönemin Soğuk Savaş jeopolitiğini ortaya koyan bir bağlama sahip olmuştur. Özellikle Francis Fukuyama'nın (2011) "*Tarihin Sonu ve Son İnsan*" (2), Samuel P. Huntington'un (2008) "*Medeniyetler Çatışması*" (5) ve Zbigniew Brzezinski'nin (2005) "*Büyük Santranç Tahtası*" (7) gibi geniş bölgesel ve küresel teorileri (Şekil 5) ortaya koyan çalışmalar klasik süreçten postmodern süreç eleştirel siyasi coğrafyaya geçişte disiplinin histografik bağlamını domine eden yaklaşımlar olmuştur.

Siyasi coğrafya ders içeriklerinde kullanılan kavramların NVivo kodlaması neticesinde ortaya çıkan ana kategori ve alt kategorilerin yüzdeleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Bu kapsamda coğrafya bölümlerinin Bologna bilgi paketlerinde yer alan ders içeriklerinin kavramsal kategorizasyonunu temsil eden ifadeler 3 ana kategori ve 32 alt kategoriden oluşmaktadır. Tablo 1'de ortaya çıkan kategorik dağılım aynı zamanda siyasi coğrafya ders müfredatına ilişkin kapsamı ve ders planlamasına dair uyumu ortaya koymaktadır. Tablo 1 ana ve alt kategoriler toplam oranlar bağlamında analiz edildiğinde *haftalık konular* temel kategorisinin %66'lık bir oranla ile ilk sırada yer aldığı, onu sırasıyla %17,6'lık ve %16,45'lik paylarla *öğrenme çıktıları* ve *dersin amacı* ana kategorilerinin izlediği belirlenmiştir. Siyasi coğrafya derslerinin zorunlu ve seçmeli niteliğine göre ana kategoriler bazında yüzdeler incelendiğinde, zorunlu derslerin *haftalık konular* (%66) ve *dersin amacı* (%16,9) temel kategorilerinde, seçmeli derslerin ise *öğrenme çıktıları* (%18,3) ana kategorisinde daha yüksek paya sahip olduğu ortaya çıkmıştır.

Alt kategoriler bazında Tablo 1 incelendiğinde en yüksek yüzdeye sahip ilk beş alt kategorinin sırasıyla; *coğrafi kaynaklar ve dünya siyaseti ilişkisi* (%19,3), *siyasi coğrafya* (%10,45), *Türkiye jeopolitiği* (%8,7), *jeopolitik* (%8,6) ve *siyasal coğrafya bileşenleri* (%7,95) olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte en düşük kavramsal ifade yüzdesine sahip olan ifadelerin ise *dünyadaki doğal coğrafi sorunlar* (%0,15), *uluslararası ulaşım yolları* (%0,3), *ekonominin siyasal coğrafya üzerindeki etkisini anlamak* (%0,4), *jeopolitik ve siyasi coğrafyanın ilişkisini anlamak* (%0,4), *siyasi coğrafyada güç kaynakları* (%0,45) ve *siyasi coğrafya güç kaynaklarını anlamak* (%0,45) olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 5- Bologna bilgi paketlerinde yer alan siyasi coğrafya ile ilgili ders kaynaklarının dağılımı

Figure 5- Distribution of course resources on political geography in Bologna information packages

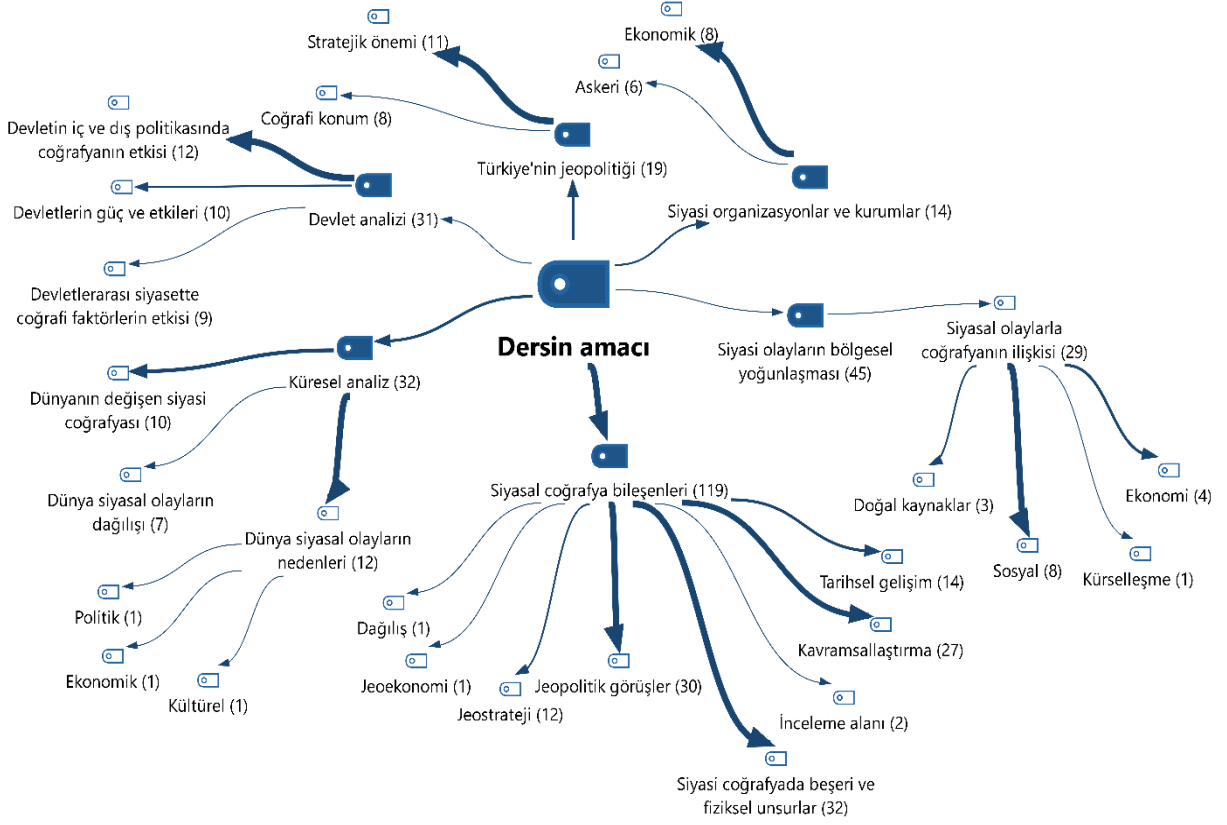
Tablo 1- Bologna bilgi paketlerindeki seçmeli ve zorunlu siyasi coğrafya ders içeriklerinin kavramsal kategorizasyonu (%)
 Table 1- Conceptual categorization of elective and compulsory political geography course contents in Bologna information packages (%)

Ana Kategori	Alt Kategori/Değişkenler	Seçmeli	Zorunlu	Toplam	
Dersin amacı (%)	Devlet analizi	2,8	0,8	1,8	
	Küresel analiz	1	3	2	
	Siyasal coğrafya bileşenleri	8,5	7,4	7,95	
	Siyasi olayların bölgesel yoğunlaşması	1,5	2,9	2,2	
	Siyasi organizasyonlar ve kurumlar	0,6	1,2	0,9	
	Türkiye'nin jeopolitiği	1,6	1,6	1,6	
Ara Toplam (%)		16	16,9	16,45	
Haftalık konular (%)	Coğrafi kaynaklar ve dünya siyaseti ilişkisi	20,6	18	19,3	
	Coğrafya ve dünya düzeni ilişkisi	0,9	1,2	1,05	
	Devlet	7,2	4,2	5,7	
	Dünyadaki doğal coğrafi sorunlar	0	0,3	0,15	
	Jeopolitik	4,7	12,5	8,6	
	Jeostrateji	0,6	0,9	0,75	
	Siyasi coğrafya	11,2	9,7	10,45	
	Siyasi coğrafyada dünya sistemleri yaklaşımı	0,1	1,7	0,9	
	Siyasi coğrafyada güç kaynakları	0,6	0,3	0,45	
	Siyasi coğrafyada güç mücadeleleri	2,1	1	1,55	
	Siyasi coğrafyada organizasyonlar	4,3	2,1	3,2	
	Soğuk Savaş	0,6	0,5	0,55	
	Türkiye jeopolitiği	9,6	7,8	8,7	
	Uluslararası teşkilatlar	2,6	6,1	4,35	
	Uluslararası ulaşım yolları	0,6	0	0,3	
	Ara Toplam (%)		65,7	66,3	66
	Öğrenme çıktıları (%)	Bölgesel/küresel olayların coğrafi temellerini analiz etmek	1,9	1	1,45
Coğrafyanın devlet inşasındaki rolünü anlamak		1,3	1	1,15	
Ekonominin siyasi coğrafya üzerindeki etkisini anlamak		0,3	0,5	0,4	
Jeopolitik ve siyasi coğrafyanın ilişkisini anlamak		0,3	0,5	0,4	
Jeopolitiği anlamak		2,9	3,5	3,2	
Konum, beşerî ve fiziki coğrafya etkisini/ilişkisini anlamak		1,6	2,5	2,05	
Seçim sonuçlarını analiz etmek		0,6	0,4	0,5	
Siyasi coğrafya		5,3	5,2	5,25	
Siyasi coğrafya güç kaynaklarını anlamak		0,9	0	0,45	
Türkiye'nin jeopolitik önemini anlamak		1	0,5	0,75	
Uluslararası örgüt ve organizasyonları anlamak	2,2	1,8	2		
Ara Toplam (%)		18,3	16,9	17,6	

Araştırmada Bologna bilgi paketlerinde yer alan siyasi coğrafya ders içeriklerinin açık, seçici ve eksensel kodlamayla analiz edilmesi sonucunda oluşturulan kod-alt kod kavram ağları Şekil 6, 7 ve 8'de gösterilmiştir. Bu kapsamda ders içeriklerinden elde edilen veriler üç ana kategori, 32 alt kategori ve 226 bağlı kavram altında birleştirilerek kategorik dağılımı gösteren kavram ağları oluşturulmuştur. Ana temalar bağlamında kod-alt kod dağılımı incelendiğinde *dersin amacı* temel kategorisinde 26 kavramın, *haftalık konular* ana kategorisinde 171 kavramın ve *öğrenme çıktıları* ana kategorisinde ise 29 kavramın yer aldığı belirlenmiştir.

Dersin amacı temel kategorisine ilişkin Şekil 6 incelendiğinde, alt kategoriler itibariyle en yoğun kavram sıklığına sahip olan alt kategorinin siyasi coğrafya bileşenleri (117) olduğu saptanmıştır. İlgili alt kategoride siyasi coğrafyada beşerî ve fiziksel unsurlar (32), jeopolitik görüşler (30), kavramsallaştırma (27) ve tarihsel gelişme (14) kavramlarının ise sırasıyla en fazla vurgulanan ifadeler olduğu saptanmıştır. Bu kavramlar bir yandan siyasi coğrafyanın tematik çerçevesine ve gelişim sürecine etki eden tarih yazımını ortaya koyarken diğer yandan normatif bağlamdan ziyade olgusal nitelikleri ön plana çıkartılan coğrafi unsurların tasviri çerçevesini

sunmaktadır. Şekil 6'da ikinci sırada kavram sıklığına sahip alt kategori siyasal olayların bölgesel yoğunlaşması (45) alt kategorisi olmuştur.

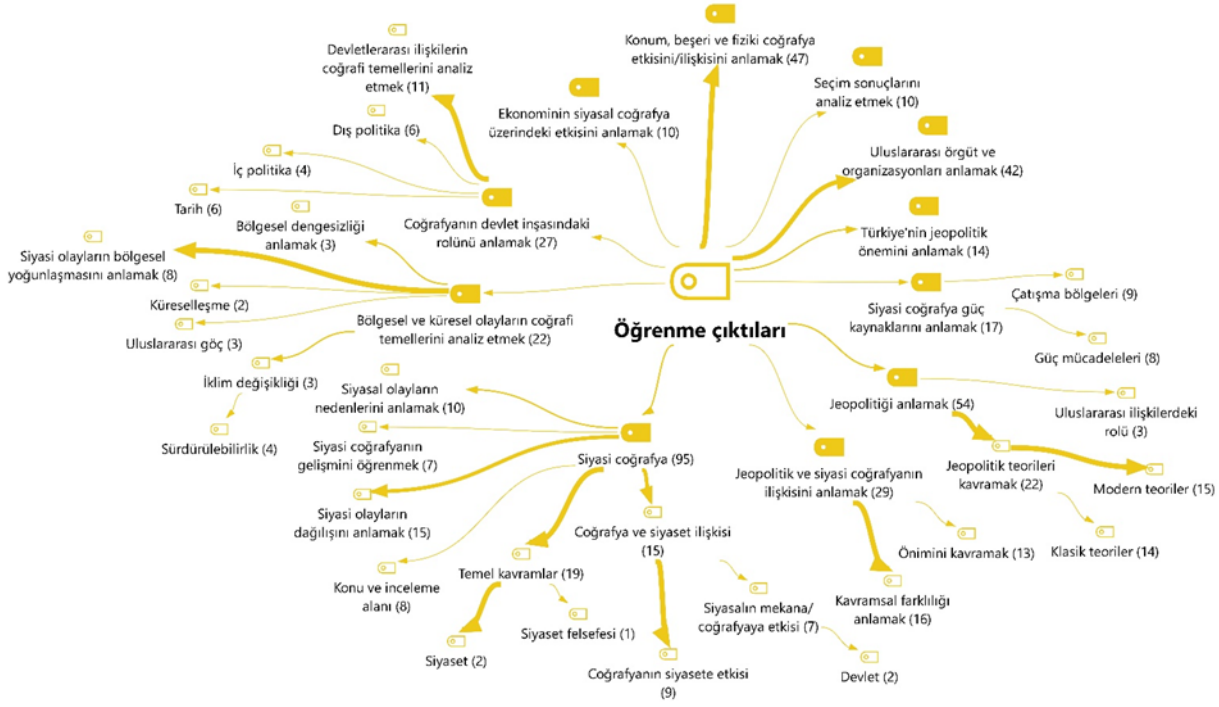

Şekil 6- Dersin amacı temel kategorisine ilişkin kavram ağı

Figure 6- Concept network for the main category of purpose of the course

Siyasi coğrafyanın klasik dönem inşasının bir ürünü olarak beliren jeopolitiğin bölgesel kurulumlarını tanımlayan ilgili alt kategoride sosyal, beşeri ve fiziki coğrafi dinamiklerin homojen bölgesel inşaya yansımaları belirtilerek yine jeopolitik tahayyülün geleneksel bağlamı ortaya konulmuştur. Keza bununla ilişkili olarak 32 kavram sıklığı ile üçüncü sırada ön plana çıkan küresel analiz alt kategorisi, bir yandan jeopolitik kayma olarak tanımlanan siyasi coğrafyalardaki güç dağılımı ve bunun mekânsal yeniden inşasını ifade ederken diğer yandan jeopolitik oluşumun kültürel ve ekonomik gerekçelerini betimlemektedir. Yine Şekil 6'da sıkça vurgulanan diğer bir alt kategori ise ilk dönem siyasi coğrafya kavramsal çerçevesine uygun olarak devlet analizi (31) olmuştur. Jeopolitik yayılmanın güç yapısı olarak 1980'lere kadar maksimize edilen devlet kavramının verili unsurlarıyla ön plana çıktığı belirlenmiştir. Son olarak Türkiye jeopolitiği (19) ve siyasal organizasyonlar ve kurumlar (14) alt kategorileri de bağlamı geniş tutulan jeopolitik tasavvurun bir ürünü olarak ders içeriklerinde yer aldığı analiz edilmiştir.

Siyasi coğrafya dersinin tanımlanmış amacı ile ilgili program uyumunu ayrıca değerlendirmeye olanak tanıyan öğrenme çıktıları temel kategorisi Şekil 7'de gösterilmiştir. Öğrenme çıktıları temel kategorisi, kategorik dağılım açısından haftalık konular ana kategorisinden sonra 11 alt kategori (siyasal coğrafya, jeopolitik ve siyasal coğrafyanın ilişkisini anlamak, jeopolitiği anlamak, siyasi coğrafya güç kaynaklarını anlamak, Türkiye'nin jeopolitik önemini anlamak, uluslararası örgüt ve organizasyonları anlamak, seçim sonuçlarını analiz etmek, konum, beşeri ve fiziki coğrafya ilişkisini anlamak, ekonominin siyasal coğrafya üzerindeki ilişkisini anlamak, coğrafyanın devlet inşasındaki rolünü anlamak, bölgesel ve küresel olayların coğrafi temellerini analiz etmek) ile en fazla alt kategoriye sahip olan ikinci temel kategori olmuştur. Dersin amacı temel kategorisinin aksine siyaset ve coğrafya arasındaki dinamiklerin yoğunluklu olarak sınıflandırıldığı öğrenme çıktıları ana kategorisinde en fazla ifade sıklığına sahip alt kategorinin siyasal coğrafya alt kategorisinin olduğu belirlenmiştir.

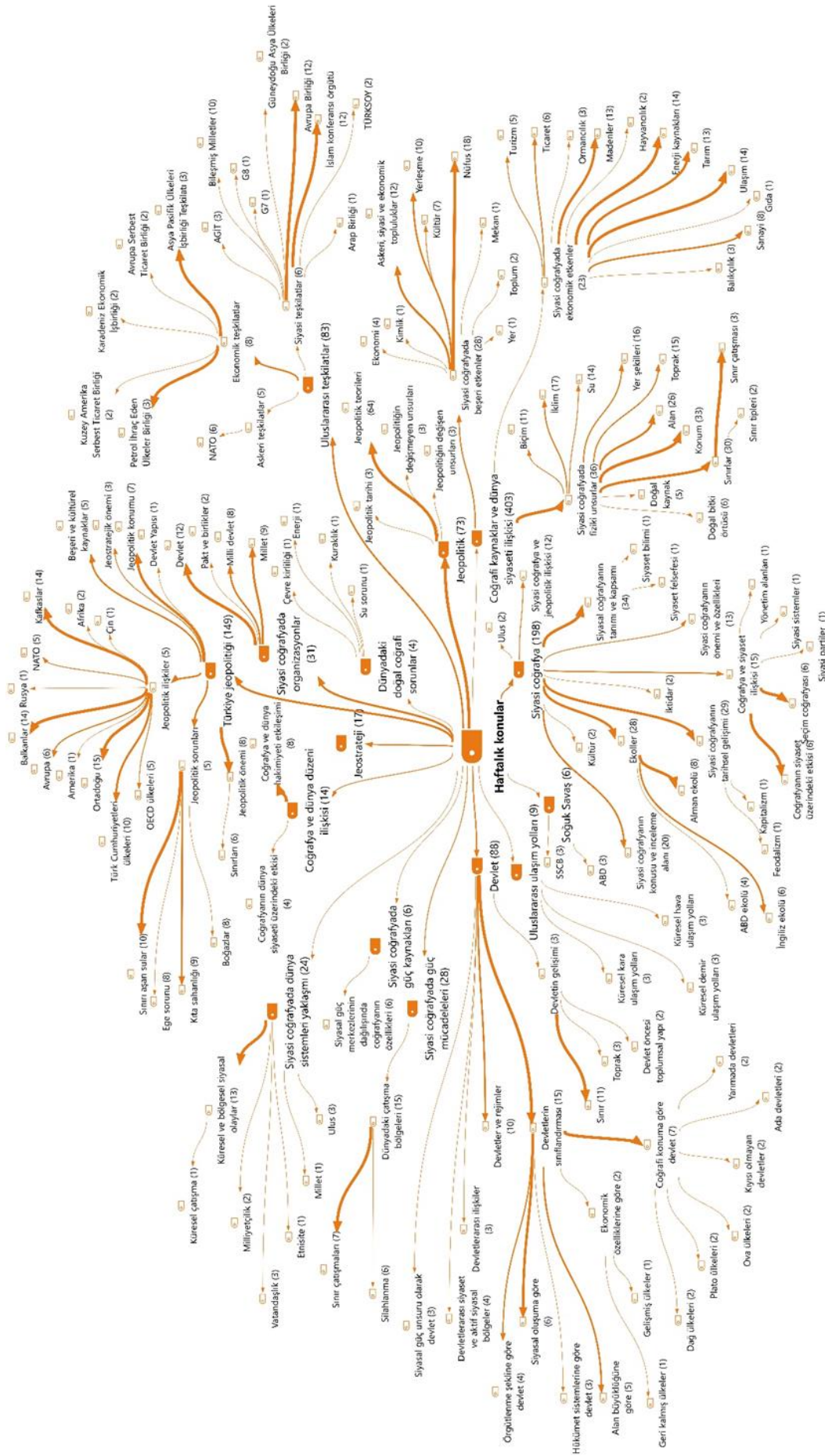
Şekil 7- Öğrenme çıktısı ana kategorisine ilişkin kavram ağı
Figure 7- Concept network for the main category of learning outcome

Bu alt kategori altında en yüksek paya sahip (95) sahip ifadenin, *temel kavramlar (siyaset ve siyaset felsefesi)* olduğu anlaşılmıştır. Bu noktada ilgili kavramın sistematik coğrafya yaklaşımının bir gereği olarak ders kazanımları içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. Bununla ilişkili olarak bir yandan coğrafyanın ontolojik bağlamına uygun olarak ortaya çıkan *siyasal olayların dağılımını anlamak (15)* ve bir önceki cümlede ifade edilen sistematik gerekliliği yansıtan *coğrafya ve siyaset ilişkisi (15)* kavramlarının ikinci derecede yoğunluklu ifade sıklığına sahip kavramlar olduğu saptanmıştır. Yine dersin amacı ile uyum içerisinde ortaya çıkan ve siyasi coğrafya kavramından sonra sırasıyla (54, 47 ve 42) en yoğun kavramsal vurguya sahip alt kategoriler *jeopolitiği anlamak (jeopolitik teorileri anlamak; modern teoriler ve klasik teoriler)* *konum, beşeri ve fiziki coğrafya ilişkisini anlamak* ve *uluslararası örgüt ve organizasyonları anlamak* alt kategorilerinin olduğu belirlenmiştir. Özellikle jeopolitik ve siyasi coğrafya kavramsal bağlamın bir bütün olarak algılanması yanlıgısı karşısında ilgili kavramların farklılığının ortaya konulması jeopolitik kolonyalist algının ve siyasi coğrafya ölçeğinin yerleştirilmesi açısından modern paradigmayla uyumlu bir yaklaşım olmaktadır. Bu kapsamda Şekil 7'de üçüncü derecede kavramsal sıklığa (29) sahip olan *jeopolitik ve siyasal coğrafyanın ilişkisini anlamak (kavramsal farklılığı anlamak, önemini anlamak)* alt kategorisinin kısmen de olsa ifade yoğunluğu açısından ön plana çıkması bu uyumu ortaya koymasından önemli olmuştur. Son olarak *dersin amacı* ana kategorisinde ön plana çıkan ve klasik jeopolitik sürecin sınırları katı eski bölgelilik yaklaşımı ve devlet yaklaşımını tanımlayan kategorik dağılımın *öğrenme çıktıları* temel kategorisinde *coğrafyanın devlet inşasındaki rolünü anlamak (27)*, *bölgesel ve küresel olayların coğrafi temellerini analiz etmek (22)* ve *siyasal coğrafya güc kaynaklarını anlamak (17)* alt kategorileri ile ifade yoğunluğu açısından ön plana çıktığı belirlenmiştir.

Siyasi coğrafya ders içeriklerinin analizi sonucunda kategorize edilen son temel kategori *haftalık konular* ana kategorisi olmuştur. Bu kapsamda tasarlanmış olan Şekil 8 analiz edildiğinde *dersin amacı* ve *öğrenme çıktıları* temel kategorilerinin aksine en fazla ifade yoğunluğuna sahip alt kategorinin *coğrafi kaynaklar ve dünya siyaseti ilişkisi (403)* alt kategorisinin ve bu alt kategori altında sırasıyla 36, 28 ve 23 ifade yoğunluğuyla yer alan *siyasal coğrafyada fiziki unsurlar (biçim, iklim, su, yer şekilleri, toprak, alan, konum, sınırlar, doğal kaynak, doğal bitki örtüsü)*, *siyasal coğrafyada beşeri etkenler (ekonomi, kimlik, askeri, siyasi ve ekonomik topluluklar, kültür, nüfus, mekân, toplum, yer)* ve *siyasal coğrafyada ekonomik etkenler (turizm, ticaret, ormancılık, madenler,*

hayvancılık, enerji kaynakları, tarım, ulaşım, gıda, sanayi, balıkçılık) kavramlarının olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte *haftalık konular* temel kategorisinde 198 kavram sıklığı ile ikinci sırada yer alan alt kategorinin *siyasal coğrafya* (198) olduğu belirlenmiştir. Bu alt kategori ile ilişkili olarak 34 kavram sıklığıyla ortaya konulan *siyasal coğrafyanın tanımı ve kapsamı (siyaset bilimi, siyaset felsefesi), siyasal coğrafyanın önemi ve özellikleri (13), coğrafya ve siyaset ilişkisi (15)* (coğrafyanın siyaset üzerindeki etkisi, seçim coğrafyası, siyasi partiler, siyasi sistemler, yönetim alanları), *iktidar (2), siyasal coğrafyanın tarihsel gelişimi (29)* (*feodalizm, kapitalizm*), *ekoller (Alman ekolü, İngiliz ekolü, ABD ekolü), kültür (2), ulus (2), siyasal coğrafya ve jeopolitik ilişkisi (12) ve siyasal coğrafyanın konusu ve inceleme alanı (20)* kavramlarının bir yandan *dersin amacı ve öğrenme çıktıları* temel kategorisi ile uyumlu bir içerime sahip olduğu, diğer yandan bu çerçeveyi aşacak eleştirel geleneğin tematik bağlamlarını düşük ifade yoğunluğu ile de olsa ele aldığı ortaya çıkmıştır.

Dersin amacı ve öğrenme çıktıları dışında disiplinler çerçeveyi kapsamlı bir şekilde özetleyen *haftalık konular* temel kategorisinde (Şekil 8) kavram yoğunluğu açısından üçüncü sırada ön plana çıkan alt kategori ise *Türkiye jeopolitiği* (149) alt kategorisi olmuştur. *Dersin amacı ve öğrenme çıktıları* temel kategorilerinde daha az kavram sıklığına sahip olan *Türkiye jeopolitiği* alt kategorisinin *devlet yapısı (1), jeopolitik konumu (7), jeostratejik önemi (3), beşerî ve kültürel kaynaklar (5), jeopolitik önemi (8) (sınırlar), jeopolitik sorunları (5) (boğazlar, kıta sahanlığı Ege sorunu, sınırı aşan sular) ve jeopolitik ilişkiler (5) (Çin, Afrika, Kafkaslar, NATO, Rusya, Balkanlar, Avrupa, Amerika, Ortadoğu, Türk Cumhuriyetleri ülkeleri OECD ülkeleri)* kavramsal yoğunluğuyla siyasal coğrafya ders kapsamı içerisinde önemli bir orana sahip olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde 88 ifade yoğunluğu ile *devlet* alt kategorisi ve ilişkili (*siyasal güç unsuru olarak devlet, devlet arası ilişkiler, devlet arası siyaset ve aktif siyasal bölgeler, devlet ve rejimler, devletlerin sınıflandırması-siyasal oluşuma göre, örgütlenme şekline göre, hükümet sistemlerine göre, alan büyüklüğüne göre-, ekonomik özelliklerine göre-gelişmiş ülkeler, geri kalmış ülkeler-, coğrafi konuma göre-yarımada devletler, kıyası olamayan devletler, ova ülkeleri, plato ülkeleri, dağ ülkeleri, ada devletleri-, devletin gelişimi-sınır, toprak, devlet öncesi toplumsal yapı-*) kavramları da bir yandan dersin konusal çerçevesi içerisinde geniş bir alana sahip olurken diğer yandan tasviri niteliği ile ön plana çıkan bir bağlama sahip olduğu anlaşılmıştır. Yine kavram yoğunluğu açısından sırasıyla 83, 73 ve 31 kavram sıklığına sahip olan *uluslararası teşkilatlar (askeri teşkilatlar, ekonomik teşkilatlar, siyasi teşkilatlar), jeopolitik (jeopolitik tarihi, jeopolitik teoriler, jeopolitiğin değişen unsurları, jeopolitiğin değişmeyen unsurları) ve siyasal coğrafyada organizasyonlar (millet, devlet, milli devlet, pakt ve birlikler)* alt kategorileri ve ilişkili kavramlarının ulus devlet süreci ve siyasal coğrafya arasındaki diyalektik bağlam ve jeopolitik bölgeselciliğin esnek kurulumuna yönelik bir içeriği yansıttığı belirlenmiştir. Ayrıca *siyasal coğrafyada güç mücadeleleri (28), siyasal coğrafyada dünya sistemleri yaklaşımı (24), jeostrateji (17) ve coğrafya ve dünya düzeni ilişkisi* alt kategorilerinin jeopolitik bölgesellik bağlamı üzerinden ortaya çıktığı belirlenmiştir. Tarihsel anlatımda siyasal coğrafyanın akademik alandan soyutlandığı *Soğuk Savaş (ABD, SSCB)* jeopolitik sürecin düşük kavram sıklığı ile tematik bağlamda yer aldığı saptanmıştır. Son olarak *haftalık konular* ana kategorisinde kavram yoğunluğu (4) açısından son sırada yer alan *dünyadaki doğal coğrafi sorunlar* alt kategorisinin ve *su sorunu, kuraklık, enerji ve çevre kirliliği* kavramsal ifadelerinin eleştirel paradigmanın yani antroposen siyasal coğrafyanın temel dinamiğine uygun olarak ortaya konulduğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 8- Haftalık konular ana kategorisine ilişkin kavram ağı
Figure 8- Concept network for the main category of weekly topics

5. TARTIŞMA

Sistemantik özelliğinden ötürü interdisipliner bir bağlama sahip olan coğrafya bilimi tasviri gelenek (ilk çağlardan 15. yüzyıla kadar), kolonyal amaçlara hizmet eden keşifler çağı (16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar), modellemeler ve bölgesel gelenek (20. yüzyılın ilk çeyreğinden 1950 yılına kadar), nicel devrim (1950-1970), çok paradigmatlı radikal süreç (1970-1980), eleştirel yaklaşım (1980-1990) ve kültürel yeniden dönüş (1990 sonrası) dönemlerinde yaşamış olduğu değişimler ile postmodern sürecin sosyal bilim geleneği içerisinde holistik dinamiğini sürdürmüştür. Bu sistemantik bağlam içerisinde bir alt çalışma alanı olarak ön plana çıkan siyasi coğrafya, 20. yüzyılın ilk başlarında jeopolitik tanımlamasıyla deterministik temellerde ortaya çıkarak dönemin coğrafi bilim pratiğine entegre olmuştur. Fakat özellikle İkinci Dünya Savaş'ından sonra apolitize edilen ve coğrafyanın paradigmatik dönüşümünden soyutlanmak zorunda kalan/bırakılan siyasi coğrafya 1980 sonrasında ortaya çıkan eleştirel gelenek süreci ile yeniden coğrafyanın bütünsel kapsamında yer alabilmiştir.

Siyasi coğrafyanın bu dönüşümü kronolojik ve tematik olarak disiplin içi inceleme alanını ve çerçevesini önemli ölçüde şekillendirmiştir. Bu noktada keşiflere dayalı kolonyal/emperyal jeopolitik, deterministik modellemeye dayalı klasik jeopolitik, Soğuk Savaş jeopolitiği ve postyapısal paradigmatla şekillenen eleştirel siyasi coğrafya devinimi ile siyaset ve coğrafya arasındaki ilişkiyi sistemantik olarak bütünselleştiren bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümde büyük ölçekli/homojen bölgesel kategorizasyonlardan ve coğrafyanın sistemantik ve disiplinler bütünselliğinden kopuk yapısallığından uzaklaşmıştır. Bilgi/güç ve söylem ilişkisinin politik bağlamda coğrafi yazıma yönelik ideolojik inşasının sorgulamalarına dayalı disiplinler bir historiyoğrafiye evrilmiştir. Böylece siyasi coğrafyanın öğretim metodolojisi ve bilimsel çerçevesi geçmişi sorgulayarak ele alan ve güncel paradigmatla uyumlu olarak siyaset ve coğrafya arasındaki sistemantik kurulumla paralel olarak coğrafi tahayyüle yönelik siyasal pratikleri çözümleyen bir yapıya sahip olmuştur. Türkiye'de siyasi coğrafyanın disiplinler bağlamını incelemek amacıyla araştırmada elde edilen bulgular ise disiplinin bu paradigmatik görünümü ile ilişkisini açıklar niteliktedir.

Siyasi coğrafyanın tarihsel süreçte yaşamış olduğu değişimle paralel olarak disiplinin militarist ve ideolojik amaçlar için uzun bir süre araçsallaştırılması ve bu amaçların sosyal ve kültürel açıdan maksimize edecek bir yapıya indirgenmesi Türkiye siyasi coğrafya pratiğini de önemli oranda etkilemiştir. Özellikle modern süreçte tüm coğrafyalarda ulus ve devlet inşasının bir dinamiği olarak görülen siyasi coğrafyanın bilgi/güç yapıları ile olan koşulsuz ve sorunlu birlikteliği Türkiye'de de ontolojik gelişimini sınırlandırmıştır. Keza araştırmada üç jenerasyon üzerinden ortaya konulan bulgular bu durumu açıklar niteliktedir. Türk coğrafyacılığının modernleşmesinde ve kurumsallaşmasında etkili olan Alman ve Fransız ekollerinin uhdesinde şekillenen bölgesel yaklaşım ve mezkûr ifadede ortaya konulan dinamiklerden ötürü siyasi coğrafyanın bilimsel aktarımına olanak tanyacak homojen bilimsel topluluğun ya da paradigmatik farklılığa dair jenerasyon gelişiminin oluşmadığı ortaya çıkmıştır. Üç jenerasyon arasında yer alan ilk iki jenerasyon daha ziyade ekonomik coğrafya, fiziki coğrafya, bölgesel coğrafya, şehir ve yerleşme coğrafyası tematik alanı ile özdeşleşen uzmanlık alanlarına sahip olmuştur. Ayrıca bu iki jenerasyonun uzantısı olarak ortaya çıkan ve siyasi coğrafya öğretimini gerçekleştiren üçüncü jenerasyon da büyük ölçüde bu konusal dağılımla özdeş bir nicelik ile ortaya çıkmıştır. Fakat özellikle üçüncü jenerasyon arasında %4,5 (Şekil 4) gibi düşük bir oranla da olsa eleştirel siyasi coğrafya alanında uzmanlık alanına sahip bir bilimsel topluluğun 2020 sonrası süreçte ortaya çıkmaya başladığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla siyasi coğrafyada jenerasyonlar bağlamında 2020 öncesi süreçte bir başlangıç döneminin yaşanmadığı, daha ziyade bu dönemden sonra bir jenerasyonun ortaya çıkarak gelişimini sürdürmeye çalıştığı ifade edilebilir.

Türkiye coğrafya disiplini içerisinde siyasi coğrafyanın kurumsallaşmamış ve belli bir olgunluk düzeyine erişmemiş olması ayrıca disiplinin müfredat tasarımına yönelik de kaotik bir bağlamın ortaya çıkmasına neden olmuştur (Şekil 1). Dahası 1. jenerasyonda yoğunluklu olmak üzere 2. ve 3. jenerasyonda yer alan ve doktora araştırmalarını fiziki coğrafya alanında gerçekleştiren akademisyenlerin (Şekil 4) siyasi coğrafya dersini vermesi, 2. ve 3. jenerasyonların fiziki coğrafya alanında çalışmalarını yürüten kurucu kadrolarca şekillenmesi kurumsallaşma ve disiplinler olgunlaşma yetersizliğinin başat nedenleri olduğu ifade edilebilir. Ayrıca çalışmada örnekleme alınan üniversitelerin siyasi coğrafya ile ilgili öğretim seviyesi ve bu dersin zorunlu/seçmeli

durumuna yönelik ortaya koymuş oldukları uygulama farklılıkları (Şekil 1) alanın coğrafya bilimi içerisindeki pedagojik gelişimine dair bütünsel bir yaklaşımın oluşmadığını göstermektedir.

Araştırmada elde edilen en önemli bulgulardan bir diğeri ders içeriklerinde yer alan kavramların kategorik dağılımı neticesinde siyasi coğrafya eğitimi ile ilgili disiplinler kapsamına ortaya çıkmasıdır. Bu çerçevede dersin amacı, haftalık konular ve öğrenme çıktıları kategorik dağılımda (Tablo 1) bölgesel anlatıların alandaki eğitimi domine ettiği ve uluslararası yapılanmaların jeopolitik yapısallığına odaklanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca siyasi olayların bölgesel ve uluslararası dağılımı, kavramsal tanımlama ve Türkiye’nin bölgesel bir aktör olarak bulunduğu konumunun ve periferisinde yer alan coğrafyanın jeopolitik tasnifi ve tanımlaması disiplinin konusal kapsamını oluşturmuştur (Şekil 6, Şekil 7 ve Şekil 8). Dolayısıyla üniversitelerde okutulan siyasi coğrafya müfredatının modern eleştirel geleneği yansıtmayacak bir yenileşme eğilimi göstermediği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda özellikle Batı modern siyasi coğrafya araştırmalarında ön plana çıkan ve siyasi yapı, aktör ve ideolojilerden ötürü gelişme gösteren eşitsizlikler, kentsel sorunlar, çevresel jeopolitik, kimlik, kültür ve sınır problemleri, neoliberal politiklardan kaynaklı sosyo-mekânsal gelişmeler, turizm ve yabancılaşma, yersizleşme, direnç coğrafyaları gibi farklı ölçeklerde sosyopolitik ve coğrafi konular ders içeriklerinde yer almayan temel araştırma alanları olmuştur. Bu durum siyasi coğrafya alanında jeopolitik deterministik/bölgesel tasvirin beşerî ve coğrafi dinamiğin/sorunun önüne geçtiğini ve ders müfredatlarında baskın olan apolitik mekânsal söylemin doğallaştırılmış bir coğrafi kurulum inşa ettiğini göstermektedir.

Araştırmada siyasi coğrafya bağlamında ele alınan kaynaklar incelendiğinde ise üç temel yaklaşım ortaya çıkmaktadır. *Birincisi*, üniversiteler düzeyinde Bologna bilgi paketlerinde en yüksek frekansa sahip literatürün (Şekil 5) odağına ilişkin bulgular olmuştur. Bu kapsamda ilgili kaynakların sorunsallaştırılmamış tarih yazımına, coğrafi olgunun siyasi açıdan tasviri dinamiklerine ve bölgesel oluşumlar, kurumlar ve organizasyonlar ile bu zeminde ortaya çıkan dinamiklere dair anlatılarıyla eleştirel siyasi coğrafyaya temas etmeyen bir çerçeveye sahip oldukları belirtilebilir. Türkiye’de siyasi coğrafya kapsamı içerisinde önemli bir boşluğu doldurmakla birlikte ilgili kaynakların yaygın kullanımı bir yandan siyasi coğrafya yazımına yönelik Türkçe literatürün kısıtlılığını, diğer yandan disiplinin değişen eğiliminin bilimsel bağlamına yansımadağını ortaya koymaktadır. Özellikle ders içeriklerinde Türkçe baskısı olmayan kaynakların kullanılması bu kısıtlılığın çalışma bulgularına yansımaları olmuştur. *İkincisi*, 1945-1980 arası süreci domine eden Soğuk Savaş sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkan teorilerin yayılımına dair analizler olmuştur (Şekil 5). *Üçüncü* temel yaklaşım ise jeopolitik tasarımı önceleyerek bu kapsamda Türkiye jeopolitiği incelemelerine odaklanan bulgulara dayanmaktadır. Bu hususta siyasi coğrafyada hâkim olan jeopolitik söylem çerçevesinde ortaya çıkan çalışmalar jeopolitik geleneksel söylemin alana yönelik tezahürünün bir yansıması olarak belirlemiştir.

6. SONUÇ

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, Türkiye siyasi coğrafyacılığında siyaset ve mekân arasında gelişme gösteren biyopolitik kurumların, kentsel uygulamaların, kültürün, belleğin, yerleşmenin, yerden koparılmanın, doğal kaynakların, beşerî afetlerin vb. siyasi olduğu gerçekliğinin büyük ölçüde göz ardı edildiğini göstermektedir. Klasik ve Soğuk Savaş jeopolitik anlatısı içerisinde sıkışan Türkiye siyasi coğrafya geleneği, bilgi kuramsal açıdan 1980 süreçte beliren eleştirel bakış açısını büyük ölçüde ihmal ederek çağdaş siyasi coğrafya düşüncesinden uzak kalmıştır. 20. yüzyılın başlarında gelişme gösteren ve 1945’lere kadar süren kolonyalist jeopolitik tanımlamanın gölgesinde statik ve klasik bölgesel coğrafi tasarıma odaklanmayı önemli ölçüde sürdürmektedir. Fakat özellikle 2000 sonrası süreçte yavaş yavaş da olsa akademik yayım açısından eleştirel siyasi coğrafyaya odaklanan araştırmalarda (Öksüz, 2020; Akay, 2021; Bekaroğlu & Barnes, 2021; Özgen, 2022; Akengin, 2022; Bekaroğlu & Yazan, 2023; Ar, 2024a; Ar, 2024b) artış yaşanmaya başlamıştır. Yine de metodolojik açıdan amaç, konu ve kazanım noktasında bütünsel ve ilişkiyel bir bağlamın ortaya konulmadığı; kapsamının toplumsal, kültürel ve bölgesel ihtiyaçlara, coğrafya ve güç aktörleri arasındaki karşılıklı inşaya göre revize edilemediği Türkiye siyasi coğrafyacılığında “*siyasetten azade kılınmış bir siyasi coğrafya*” düşüncesinin hâkim paradigma olarak bağlamını koruduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Dahası coğrafyada yaşanan yenileşme eğilimleriyle kıyaslandığında özellikle siyasi coğrafya alanındaki gelişmeye

aracılık edecek jenerasyonların yetersiz olması ve uzmanlaşmanın sınırlı olması bu sorunun daha fazla derinleştiğini/derinleşeceğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırma literatüre iki önemli temel katkı yapmaktadır. Birincisi, araştırmada Türkiye’de siyasi coğrafyanın yenileşme eğiliminin kendi bilimsel tarih yazımı ve paradigmatik bağlamı içerisinde incelenmesi önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Özellikle Türkiye’de bu konu üzerine henüz herhangi bir araştırmanın yapılmamış olması göz önüne alındığında, siyasi coğrafya alanındaki disiplinler gelişiminin boyutlarının tespiti bilimsel bir açıyla ilk kez bu araştırmayla açığa çıkarılmıştır. İkincisi, bu çalışma jenerasyonlar, ders müfredatlarının içeriği ve bu müfredatlar kapsamında sunulan kaynakların tematik bağlamları çerçevesinde siyasi coğrafyadaki eğilimleri bütüncül bir açıyla ele alarak alan yazına önemli bir katkı sağlamaktadır.

Her araştırmada olduğu gibi bu makalenin de bazı sınırlılıkları ve bu sınırlılıklardan hareketle gelecekte araştırmalar için önerileri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışma kapsamından ötürü siyasi coğrafya yenileşme eğilimlerinin analizinde fenomenolojik verilerin çalışmaya dâhil edilememiş olmasıdır. Bu noktada üniversitelerin coğrafya bölümlerinde eğitim veren akademisyenlerin ve bu eğitimi alan öğrencilerin siyasi coğrafya dersine ilişkin algılarının ders içerikleriyle ve bu araştırmanın genel bulgularıyla karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi kurumsal farklılıkların, pedagojik eksikliklerin, korolojik bütünselliğin ve disiplinin geleneksel-modern temayülüne ilişkin değişimin ortaya konulmasında önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bir diğeri, çalışma siyasi coğrafya ders müfredatlarında yer alan kaynakların içeriğini kategorik olarak incelemesine rağmen bu kaynakların metinlerinde gömülü bulunan anlatıları analiz etmemiştir. Bu kapsamda yapılacak bir araştırma siyasi coğrafyaya ilişkin temel kavramsal belirleyicilerin neler olduğunu ortaya koyarak alana dair disiplinler çerçevesinin anlaşılmasına imkân tanıyacaktır.

Çıkar Çatışması / <i>Conflict of Interest</i>	Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors declared no conflict of interest</i>
Finansal Destek / <i>funding conditions</i>	Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support</i>

REFERANSLAR

- Agnew, J. (2002). *Making political geography*. Routledge.
- Akay, S. (2021). The composition of multiple times and spaces in the protests. *The rest: Journal of politics and development* 11(2), 121-134.
- Akengin, H. (2022). Siyasi coğrafya insan ve mekân yönetimi (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Akkan, E. (1972). Cumhuriyetin 50. yıldönümünde coğrafya. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi* 5-6, 1-5.
- Akyol, İ. H. (1943a). Son yarım asırda Türkiye’de coğrafya I: Mutlakiyet devrinde coğrafya". *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 1, 3-15.
- Akyol, İ. H. (1943b). Son yarım asırda Türkiye’de coğrafya II: Meşrutiyet devrinde Coğrafya. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 2, 121-136.
- Akyol, İ. H. (1943c). Son yarım asırda Türkiye’de coğrafya III: Cumhuriyet Devri. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 3-4, 247-276.
- Anaz, N. (2015). Siyasi coğrafyada disiplinler gelişmeler ve Türkiye’de siyasi coğrafya çalışmaları. L. Sunar içinde, *Sosyal bilimlerde yeni eğilimler* (s. 185-218). Ankara: Nobel Yayınları.
- Ankersmit, F., Domańska, E., & Kellner, H. (2009). *Re-figuring hayden white*. Stanford University Press.
- Ar, M. (2020). Jeopolitik söylemde paradigmatik değişim ve eleştirel söylem analizi. *International Journal of Geography and Geography Education*, (42), 278-290. <https://doi.org/10.32003/igge.674834>
- Ar, M. (2021). Mekân, yer ve yersizlik kavramları üzerine bir inceleme. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 7(14), 8-25.
- Ar, M. (2023a). Millî Görüş Hareketi’nin toplumsal cinsiyet politikası: Bir feminist jeopolitik denemesi. *International Journal of Geography and Geography Education*, (50). <https://doi.org/10.32003/igge.1233109>, 221-246.

- Ar, M. (2023b). Relational space: Football as a meta fetishism. *Journal of Geography*, (47), 223-240. doi.org/10.26650/JGEOG2023-1293999
- Ar, M. (2024a). Türkiye'de Siyasal aktörlerin kentsel gelişime etkisi ve siyasal benliğin inşası. *İDEALKENT*, 16(44), 935-966. https://doi.org/10.31198/idealkent.14871
- Ar, M. (2024b). Siyasi coğrafyada yenileşme eğilimleri: Bibliyometrik göstergeler üzerinden karşılaştırmalı bir ağ analizi. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 22(2), 521-555. https://doi.org/10.33688/aucbd.1455534
- Arı, Y. (2008a). The effects of Bologna Process on geography departments in Turkish universities. *Herodot Conference on Future Prospects in Geography Proceedings*, (s. 27-35). Liverpool.
- Arı, Y. (2008b). Coğrafya öğretiminde yöntem ve yaklaşımlar. R. Özey, & A. Demirci içinde, *Coğrafyayı neden çok boyutlu olarak tanımlama ve öğretmeye ihtiyaç vardır* (s. 1-22). İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Arı, Y. (2013). Yeni yüzyılda Türkiye'de coğrafya: Fırsatlar ve tehditler. *Beşerî Coğrafya Dergisi 1(1)*, 6-13.
- Arı, Y., & Kaya, İ. (2013). *Coğrafya araştırma yöntemleri*. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.
- Arı, Y. (2017). Çevresel determinizmden politik ekolojiye: Son 100 yılda Dünya'da ve Türkiye'de insan-çevre coğrafyasındaki yaklaşımlar. *Doğu Coğrafya Dergisi 22(37)*, 1-34.
- Arı, Y. (2019). Yenilik ve bilimsel gelişme: Türk coğrafya tartışma listesinin (coğrafya) içerik analizi (1997-2012). *International Journal of Geography and Geography Education 39*, 95-120. https://doi.org/10.32003/iggei.518929.
- Atalay, İ. (2004). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. İstanbul: Meta Basım.
- Beazley, C. R. (2012). *The dawn of modern geography: A history of exploration and geographical science*. Ulan Press.
- Beck, U. (2009). *World at risk*. Cambridge: Polity Press.
- Bekaroğlu, E., & Yavan, N. (2013). Modern Türk coğrafyasının tarihsel gelişiminde batılı coğrafya okullarının etkisi: Ampirik bir analiz. *Beşerî Coğrafya Dergisi, 1(1)*, 51-66.
- Bekaroğlu, E., & Yavan, N. (2018). Türk coğrafyacılığında dört gelenek: Ampirik bir analiz. *Marmara Coğrafya Dergisi, 37*, 79-93. https://doi.org/10.14781/mcd.386126.
- Bekaroğlu, E., Yavan, N., & Anlı, Ö. F. (2019). Türk coğrafyacılığında jenerasyonlar: Disiplinin tarihine kohortçu bir yaklaşım. *Coğrafi Bilimler Dergisi, 17(1)*, 55-77. https://doi.org/10.33688/aucbd.502638.
- Bekaroğlu, E., & Barnes, T. (2021). Dictatorships and universities: The 1980 Turkish military coup d'état and Turkish geography. *Political geography 91*, https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102481, 1-11.
- Bekaroğlu, E., & Yazan, S. (2023). Mapping hegemony in geography: A historical perspective from the periphery. *Area 55(1)*, 71-80. https://doi.org/10.1111/area.12809.
- Bengtson, N. (1936). Political Geography in the high school. *Journal of Geography, 35(3)*, 82-89. https://doi.org/10.1080/00221343608987899.
- Bilgili, M. (2017). Coğrafyanın bilimsel kimliğine postyapısalcı bir yaklaşım. *Marmara Coğrafya Dergisi, 35(10)*, 101-109. https://doi.org/10.14781/mcd.291173.
- Bilgili, M., & Kocalar, A. O. (2020). Coğrafya nedir? *Liberal Düşünce Dergisi, 25(99)*, 145-162. https://doi.org/10.36484/liberal.771132.
- Bilgin, T. (1961). *Coğrafya enstitüsü faaliyeti (1950-1960)*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Blacksell, M. (2004). *Political geography*. Routledge.
- Brzezinski, Z. (2005). *Büyük satranç tahtası*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Butt, G. W. (1990). Political understanding through geography teaching. *Teaching Geography, 15(2)*, 62-65.
- Cosgrove, D. (2001). *Apollo's eye: A cartographic genealogy of the earth in the western imagination*. Baltimore MD: JHU Press.
- Cox, K., Robinson, J., & Low, M. (2007). *Handbook of political geography*. SAGE.
- Cox, K. (2008). *Political geography: Territory, state and society*. John Wiley & Sons.
- Dahlberg, K. (1996). Population dynamics and global change: The need for new conceptual maps. *GeoJournal, 39*, 311-320.

- Darkot, B. (1951). Türkiye coğrafyasının kuruluşuna bir bakış. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 1, 59-62.
- Defay, A. (2005). *Jeopolitik*. Ankara: Dost Kitapevi.
- Dittmer, J., & Sharp, J. (2014). *Geopolitics: An introductory reader*. Routledge.
- Dodds, K. (2019). *Geopolitics: A very short introduction*. OUP Oxford. Oxford University Press.
- Dugin, A. (2010). *Rus jeopolitiği: Avrasyacı yaklaşım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Erinç, S. (1973). *Cumhuriyetin 50. yılında Türkiye'de coğrafya*. Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıldönümü yayınları 11. Başbakanlık Basımevi.
- Flint, C., & Taylor, P. (2019). *Siyasi coğrafya dünya- ekonomisi ulus- devlet ve yerellik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Fouskas, V. (2004). *Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya*. İstanbul: Aykırı Yayınları.
- Fukuyama, F. (2011). *Tarihin sonu ve son insan*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Göney, S. (1979). *Siyasi coğrafya II*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gray, C., & Sloan, G. (2003). *Jeopolitik, strateji ve coğrafya*. Ankara: ASAM Yayınları.
- Guba, E., & Lincoln, Y. (1994). Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of qualitative research*, 2, 163-194.
- Günel, K. (1994). *Coğrafyanın siyasal gücü*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Güngördü, E. (1992). Irak'ta Siyasi Coğrafya ve Türkler, KER, Yıl. 2, Sayı. 8 (Nisan), Ankara 1992, s. 4. *Kerkük Dergisi* 8.
- Gürsoy, C. (1975). Cumhuriyetimizin 50.yılında coğrafya ve Türk Coğrafya Kurumu. *Türk Coğrafya Dergisi*, 26, 1-3.
- Häkli, J., & Paasi, A. (2018). Geography, space and identity. In J. Öhma, & K. Simonsen, *Voices from the North: New trends in nordic human geography* (p. 141-155). London: Routledge.
- Harvey, D. (2019). *Sosyal adalet ve şehir*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2022). *Sermayenin Sınırları*. İstanbul: Nika Yayınevi.
- Hasanov, A. (2012). *Jeopolitik*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Heffernan, M. (2003). Histories of geography. In S. L. Holloway, S. P. Rice, & G. Valentine, *Key concept in geography* (p. 3-20). London: Sage Publications.
- Huntington, S. (2008). *Medeniyetler çatışması ve dünya düzeninin yeniden kurulması*. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Hütteroth, W. (1992). Cumhuriyet döneminde coğrafya biliminin gelişmesine dışarıdan bir bakış. *Selçuk Üniversitesi Ata Dergisi*, 2, 21-28.
- İkiel, C. (2004). Jeopolitik bir olgu: Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığı veya olası bir Avrupa-Türkiye birliği. *Cum. 81. Yılına Armağan* (s. 147-153). İçinde Sakarya Üniv. Atamer Yayını.
- İlhan, S. (1989). *Jeopolitik duyarlılık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Johnston, R. (2003a). *Geography and the social science tradition*. London: Sage Publications.
- Johnston, R. (2003b). Order in space: Geography as a discipline in distance. In R. Johnston, & M. Williams, *A century of British geography* (p. 303-346). Oxford: Oxford University Press.
- Johnston, R. (2017). Beşerî coğrafya: Değişen disiplinler gündemin politiği. (Çev. Erdem Bekaroğlu). *Possible*, 10, 39-57.
- Jones, M., Jones, R., Woods, M., Whit, M., Dixon, D., & Hannah, M. (2014). *An introduction to political geography: Space, place and politics*. London: Routledge.
- Karabulut, B. (2005). *Strateji-jeostrateji-jeopolitik*. İstanbul: Platin Yayıncılık.
- Kaya, İ. (2015). Kültürel dönüş ve yeni kültürel coğrafya. *Coğrafyacılar Derneği Uluslararası Kongresi Bildiriler Kitabı 21 içinde*. (s. 629-633). Ankara: Coğrafyacılar Derneği.
- Khun, T. S. (2021). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Korkut, C. (1970). *Siyasi coğrafya açısından devlet sınırları ve Türkiye'nin sınırları*. İzmir: Karınca Matbaacılık.

- Kuus, M. (2019). Political geography I: Agency. *Progress in Human Geography*, 43.1, 163-171. <https://doi.org/10.1177/0309132517734337>.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lesser, I. O. (2000). *Türkiye'nin yeni jeopolitik konumu*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Lewis, B. (2017). *Ortadoğu: İki bin yıllık ortadoğu tarihi*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Livingstone, D. N. (1992). The geographical tradition: Episodes in the history of a contested enterprise. Oxford UK: Blackwell.
- Neuman, W. L. (2006). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar. İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Öksüz, M. (2020). Coğrafyanın çorabı ve pabucu: Bir coğrafya sözleşmesi olarak renk körlüğü. *Birikim Dergisi* 378, 89-106.
- Özey, R. (1999). *Dünya ve Türkiye ölçeğinde siyasi coğrafya*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özey, R., & Kocalar, A. O. (2002). *Siyasi coğrafya*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özgen, N. (2022). Ideological productions in human geography as an apparatus of the state/power. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 104(4), 362-373. <https://doi.org/10.1080/04353684.2022.2055607>.
- Özgüç, N., & Tümertekin, E. (2021). *Coğrafya: Geçmiş, kavramlar, coğrafyacılar*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Özgür, E. M., & Yavan, N. (2013). Türk coğrafyacılarının iç hesaplaşması: Neden başaramadık, nasıl başarabiliriz. *Beşeri Coğrafya Dergisi*, 1(1), 14-38.
- Ratzel, F. (1897). *Politische Geographie*. Deutsch: R. Oldenbourg.
- Saldana, J. (2022). Nitel araştırmacılar için kodlama el kitabı. Ankara: PEGEM.
- Schuyler, E. (2007). *Türkistan*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Short, J. R. (2002). An introduction to political geography. Routledge.
- Stoltman, J., & DeChano, L. (2002). Political geography, geographical education, and citizenship. In R. Gerber, & M. Williams. *Geography, culture and education* (s. 127-144). Netherlands: Springer.
- Tanrikulu, M., & Gümüşçü, O. (2021). Türkiye'de coğrafya biliminin gelişimi: 1940-2000 dönemi. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 19(37), 467-512.
- Tezkan, Y., & Taşar, M. (2013). *Dünden bugüne jeopolitik dünya ve Türkiye*. İstanbul: Ülke Kitapları.
- Toal, G. (1989). Critical geopolitics: The social construction of place and space in the practice of statecraft. Unpublished PhD thesis. New York: Syracuse University.
- Toal, G., & Agnew, J. (1992). Geopolitics and discourse: Practical geopolitical reasoning in American foreign policy. *Political geography*, 11(2), 190-204.
- Toal, G., & Dalby, S. (1998). *Rethinking geopolitics*. London: Routledge.
- Toprak, M. A. (2022). Eleştirel beşeri coğrafya: Toplum, mekân, coğrafya. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Tümertekin, E. (1971). Türkiye'de beşeri coğrafyanın gelişmesi. E. Tümertekin, F. Mansur, & P. Benedict içinde, *Türkiye, coğrafî ve sosyal araştırmalar* (s. 1-16). İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tümertekin, E. (1998). Beşeri coğrafya. C. Emre içinde, *Cumhuriyet döneminde Türkiye'de bilim-sosyal bilimler II* (s. 187-215). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Unwin, T. (2013). *The place of geography*. London: Routledge.
- Winchester, H., & Rofe, M. (2005). Qualitative research and its place in human geography. I. In Hay, & M. Cope, *Qualitative research methods in human geography* (s. 3-18). Oxford: Oxford University Press.
- Yaşar, A., & Akengin, H. (2020). Siyasi coğrafya literatürü üzerine bir değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(34), 421-439.
- Yazıcı, H., & Koca, N. (2007). *Türkiye coğrafyası ve jeopolitiği*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Yiğit, A., & Tunçel, H. (2019). *100. yılında Türkiye'de coğrafyacılar 1 ve 2*. Bilecik: Türk Coğrafya Kurumu Yayınları.

